

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ
МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМ. С.З. ГЖИЦЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Освітній ступінь «Магістр»

на тему:

**«Підвищення економічної ефективності виробництва продукції
рослинництва в сільськогосподарських підприємствах
Львівської області»**

Виконав: студент 2 курсу, групи Ек-
61

Спеціальності 051 «Економіка»
(шифр і назва)

Коляса Андрій Романович

Керівник: Вороний І.В., к.е.н., доцент
(Прізвище та ініціали)

Рецензент: _____
(Прізвище та ініціали)

ЛЬВІВ 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ
МЕДИЦИНИ ТА
БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМ. С.З. ГЖИЦЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ

Освітній ступінь Магістр
Спеціальність 051 «Економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
економіки

(підпис)

Сиротюк Г. В.

(прізвище, ім'я, по батькові)

«14» березня 2025 року

З А В Д А Н Н Я
на кваліфікаційну роботу студенту
Колясі Андрію Романовичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: «Підвищення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області»

керівник роботи: Вороний І.В., к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького № 194-4 від 14 березня 2025 р.

2. Строк подання студентом роботи до «5» грудня 2025 року

3. Вихідні дані до роботи нормативно-законодавчі акти, літературні джерела, дані сільськогосподарських підприємств, статистична звітність.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

Вступ

Розділ 1. Поняття ефективності та способи її вимірювання в сільськогосподарському виробництві

1.1. Суть економічної ефективності процесу виробництва продукції

1.2. Особливості дослідження ефективності виробництва в сільському господарстві

Розділ 2. Економічна оцінка виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області

2.1. Місце галузі рослинництва в діяльності сільськогосподарських підприємств Львівської області

2.2. Аналіз посівних площ та обсягів виробництва продукції рослинництва

2.3. Оцінка економічної ефективності виробництва продукції рослинництва

Розділ 3. Перспективи підвищення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва

3.1. Інноваційно-інвестиційний шлях розвитку як чинник підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств

3.2. Підвищення ефективності комерційної діяльності підприємств за рахунок вдосконалення маркетингово-збутової ланки

Висновки та пропозиції

Список використаних джерел

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):
рисунок, таблиці, схеми

6. Дата видачі завдання «14» березня 2025 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи
1.	Отримання завдання. Вивчення рекомендованої літератури по темі КР. Аналіз існуючого стану (складання програми; написання пояснювальної записки; підготовка картографічних матеріалів для КР).	березень-липень 2025 р.
2.	Розробка перспективного рішення та його обґрунтування (написання перспективної частини; виготовлення планової основи для основного варіанту роботи).	серпень-вересень 2025 р.
3.	Розробка та обґрунтування пропозицій щодо реалізації роботи. Написання економічної частини роботи; висновків і пропозицій з реалізації роботи; кінцеве редагування пояснювальної записки; оформлення кінцевого варіанту роботи та інших графічних матеріалів, які представляються до захисту в ЕК).	жовтень 2025 р.
4.	Кінцеве оформлення кваліфікаційної роботи (здача пояснювальної записки керівнику КР; виправлення його зауважень; здача КР на рецензування; кінцеве оформлення ілюстративних матеріалів, таблиць).	листопад 2025 р.
5.	Підготовка до захисту в ЕК. Пробний захист на випускній кафедрі (написання доповіді й погодження її з керівником КР; виправлення зауважень у графічній частині).	грудень 2025 р.

Студент _____ Коляса А.Р.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Вороний І.В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

УДК: 631.15:631.1 (477.83)

Кваліфікаційна робота: 79 ст. текст. част., 13 табл., 48 літературних джерел.

Коляса А.Р. – Кваліфікаційна робота. Кафедра економіки. – Дубляни, Львівський НУВМБ ім. С. З. Гжицького, 2025.

У дослідженні висвітлено теоретичні, аналітичні та практичні аспекти оцінки економічної ефективності виробництва продукції в сільському господарстві, зокрема в рослинництві. Подано та обґрунтовано основні показники ефективності, принципи та методи їх розрахунку.

Другий розділ присвячений оцінці стану галузі рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області, зокрема проаналізовано склад та розміри сільськогосподарських підприємств в розрізі адміністративних районів, досліджено обсяги виробництва рослинницької продукції та показники його ефективності.

У третьому розділі запропоновано шляхи підвищення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області, зокрема зроблено акцент на необхідності запровадження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку сільського господарства, запропоновано шляхи вдосконалення маркетингово-збутової діяльності як один з ключових чинників підвищення ефективності комерційної діяльності

Ключові слова: економічна ефективність, урожайність, рентабельність, рослинництво, інноваційно-інвестиційний розвиток, комерційна діяльність.

АНОТАЦІЯ

Висвітлено теоретичні, аналітичні та практичні аспекти оцінки економічної ефективності виробництва продукції в сільському господарстві, зокрема в рослинництві. Подано та обґрунтовано основні показники ефективності, принципи та методи їх розрахунку. Зроблено оцінку стану галузі рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області, зокрема проаналізовано склад та розміри сільськогосподарських підприємств в розрізі адміністративних районів, досліджено обсяги виробництва рослинницької продукції та показники його ефективності. Запропоновано шляхи підвищення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області, зокрема зроблено акцент на необхідності запровадження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку сільського господарства.

Ключові слова: економічна ефективність, урожайність, рентабельність, інноваційно-інвестиційний розвиток, комерційна діяльність.

ANNOTATION

The theoretical, analytical and practical aspects of assessing the economic efficiency of production in agriculture, in particular in crop production, are highlighted. The main efficiency indicators, principles and methods of their calculation are presented and substantiated. An assessment of the state of the crop production sector in agricultural enterprises of the Lviv region was made, in particular, the composition and size of agricultural enterprises were analyzed by administrative districts, and the production volumes of crop products and its efficiency indicators were investigated. Ways are proposed to increase the economic efficiency of crop production in agricultural enterprises of the Lviv region, in particular, emphasis is placed on the need to introduce an innovative and investment model for agricultural development.

Keywords: economic efficiency, yield, profitability, innovative and investment development, commercial activity.

ВСТУП

Сільське господарство відіграє ключову роль у національній економіці як постачальник продуктів харчування та сировини для промисловості, забезпечуючи продовольчу та економічну безпеку країни, генеруючи значну частину ВВП та експортних надходжень, створюючи робочі місця та стимулюючи розвиток суміжних галузей, формуючи основи соціально-економічного розвитку сільських територій.

Основні функціями сільського господарства варто вважати задоволення потреб населення у продуктах харчування; зменшення залежності від імпорту, забезпечення стабільності цін; генерування значних валютних надходжень від експорту; забезпечення зайнятості, особливо у сільській місцевості, що зменшує міграцію; постачання сировини для харчової, легкої та інших галузей промисловості; стимулювання розвитку машинобудування (сільгосптехніка), хімічної промисловості (добрива) та логістики; підтримка життєздатності сільських територій, їх інфраструктури та соціальної сфери; сприяння розвитку підприємництва та впровадженню ринкових механізмів.

Для України аграрний сектор є одним із найбільших і найважливіших, суттєво впливаючи на валовий внутрішній продукт, експорт, зайнятість та стабільність економіки, а також формуючи екологічну та енергетичну безпеку.

Актуальність розрахунку ефективності виробництва продукції сільського господарства, зокрема рослинництва, є надзвичайно високою, оскільки дозволяє оптимізувати використання ресурсів (землі, праці, капіталу), підвищити прибутковість агропідприємств, забезпечити продовольчу безпеку країни та приймати обґрунтовані управлінські рішення, що вкрай важливо в умовах глобальних викликів, війни та необхідності сталого розвитку. Це інтегральний показник, що показує, наскільки вдало господарство перетворює ресурси на якісну продукцію, дозволяючи порівнювати різні підходи та впроваджувати інновації.

Рослинництво є фундаментальною основою продовольчої безпеки країни, оскільки воно безпосередньо забезпечує населення основними продуктами харчування (зернові, овочі, фрукти, олійні), постачає сировину для харчової

промисловості (борошно, олія, цукор), створює робочі місця та експортний потенціал, а стабільне внутрішнє виробництво знижує залежність від імпорту та зовнішніх шоків, роблячи державу самодостатньою.

Метою роботи є дослідження теоретичних та методичних основ щодо підвищення економічної ефективності виробництва та розробці шляхів її підвищення у сільськогосподарських підприємствах.

Для досягнення поставленої мети дослідження передбачено вирішити наступні завдання:

- розкрити суть економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції;
- дослідити чинники підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва;
- охарактеризувати тенденцію розвитку та ефективності виробництва продукції у сільськогосподарських підприємствах Львівської області;
- розробити програми підвищення ефективності виробництва у сільськогосподарських підприємствах;
- виділити основні шляхи підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва.

Об'єктом дослідження є процес формування економічної ефективності виробництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних положень щодо підвищення економічної ефективності виробництва у сільськогосподарських підприємствах.

У процесі дослідження використано такі методи дослідження:

- наукової абстракції (при розкритті сутності економічних категорій, критичної оцінки результатів досліджень окремих науковців тощо);
- монографічний (для аналізу виробничо-господарської діяльності окремих сільськогосподарських підприємств);
- системного підходу (для оцінки ефективності виробництва в досліджуваних сільськогосподарських підприємствах);

- економіко-статистичний (для порівняння економічної ефективності діяльності досліджуваних підприємств);
- SWOT-аналіз (для аналізу сильних сторін та слабких, а також можливостей і загроз розвитку сільськогосподарських підприємств Львівської області.

Наукова новизна нашого дослідження полягає в узагальненні поняття «ефективність» та висвітленні власну точку зору стосовно його трактування; запропонованій стратегії розвитку сільськогосподарських підприємств та подано механізм їх інвестиційної привабливості.

Дослідження охопило всі сільськогосподарські підприємства Львівської області, включаючи фермерські господарства, зокрема фермерське господарство Б.М.Сороки, де автор роботи проходив практику, що передувала написанню даної роботи.

Практичне значення даних досліджень можуть бути використанні для розробки конкретних рекомендацій сільськогосподарським підприємствам щодо вдосконалення виробничої програми, а також при розробці стратегії розвитку аграрних підприємств області.

РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА СПОСОБИ ЇЇ ВИМІРЮВАННЯ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ

1.1. Суть економічної ефективності процесу виробництва продукції

Виробництво продукції у будь-якій галузі народного господарства відбувається за рахунок тісної та ритмічної взаємодії групи факторів, до яких відносять трудовий персонал підприємства, предмети та засоби праці. Власне виробництво продукції, різноманітних товарів та надання певного виду послуг здійснюється безпосередньо працівниками підприємства за рахунок використання ними наявних засобів виробництва. В результаті здійснення такої діяльності підприємство отримує певний результат, який відображає власне ефект виробництва. Звісно, що у випадку не раціонального використання наявних ресурсів, такий ефект матиме негативне значення та не свідчитиме про ефективність самого процесу виробництва продукції, товарів чи надання послуг.

Виходячи з викладеного вище, можна узагальнити, що ефективність процесу виробництва варто розглядати як певний загальний підсумок результативності роботи трудового персоналу підприємства та використання ним наявних у розпорядженні предметів і засобів праці на певного проміжку часу. Тобто в найпростішому та найбільш загальному розумінні ефективність виробництва продукції можна охарактеризувати як співвідношення досягнутих результатів діяльності до витрачених за цей час ресурсів.

Окремо потрібно розрізняти кінцеві результати виробничого процесу безпосередньо на окремо взятому конкретному підприємстві та результати роботи цього підприємства в народногосподарському вимірі. Якщо у першому випадку мова йде про результат виробничого процесу, який відображається обсягами виробленої продукції як в натуральній, так і у вартісній формі, то народногосподарський ефект включає в себе також споживчу вартість. В результаті роботи підприємства на протязі певного часового відрізка з'являється чиста продукція, яка має новостворену вартість, а результативність комерційної діяльності підприємства після реалізації проданої продукції оцінюється величиною прибутку.

Визначення та застосування показників ефективності на підприємстві є важливою функцією для проведення відповідних аналітичних дій з метою прийняття адекватних управлінських рішень. Власне тому при здійсненні процесу господарської діяльності варто диференціювати ефективність за різними ознаками, оскільки кожна з цих ознак має певне аналітичне значення і чинить різний вплив на управління виробничим процесом.

Власне така диференціація передбачає різні за своєю суттю види ефективності. Найбільш загальним видом варто вважати економічну ефективність. При її визначенні використовується низка вартісних показників, за допомогою яких проводиться оцінка результатів діяльності підприємства за певний проміжок часу. Абсолютними показниками, які найчастіше використовуються при оцінці результативності роботи, є вартість товарної продукції, розмір прибутку, отриманого від її реалізації, вартість зекономлених ресурсів, ефект від зниження собівартості продукції, рівень продуктивності праці тощо. Найбільш поширеними відносними показниками ефективності роботи є рівень рентабельності та норма прибутку.

Як окрему категорію прийнято розглядати соціальну ефективність, яка характеризується скороченням тривалості робочого тижня, зростанням чисельності робочих місць та підвищення показника трудової зайнятості, покращенням умов праці, відпочинку та побутового життя, безпеки життєдіяльності тощо. У випадку зростання рівня безробіття, підвищення темпів інфляції також варто говорити про ефект від діяльності, але цей ефект є негативним.

Останнім часом значна увага приділяється дослідженню рівня екологічної ефективності, який оцінюється станом гармонії людей, задіяних у процесі виробництва, з навколишнім середовищем, зокрема в недопущенні негативного впливу виробничих процесів на природу через шкідливі викиди в атмосферу, забруднення ґрунту та водойм тощо.

Зростання потенційних можливостей підприємства щодо вирішення виробничих завдань завдяки введенню інновацій та передових досягнень

науково-технічного прогресу представляє собою науково-технічних вид ефективності, який останнім часом набув досить широкого застосування.

Звичайно ж, важливою є диференціація економічної ефективності за таким критерієм як місце досягнення ефекту. В подібній класифікації розділяють комерційну та народногосподарську ефективність. В першому випадку ефектом розглядається результат у вигляді прибутку, отриманий завдяки своїй діяльності окремим підприємством або його структурним підрозділом. Таку ефективність ще часто називають локальною. Народногосподарська ефективність є більш широким поняттям, оскільки охоплює усі сфери виробництва продукції чи надання певних видів послуг. Часто бувають випадки, коли виробництво певного виду продукції на окремому конкретному підприємстві, вимагає використання додаткових ресурсів, що зменшує загальну величину отриманого ефекту, однак в подальшому інше підприємство, використовуючи та споживаючи продукцію, вироблену на підприємстві з нижчим рівнем ефективності, несе менші витрати та досягає більш позитивних показників діяльності. Тобто має місце народногосподарський ефект. В останні роки подібна ситуація часто зустрічається в оборонній сфері.

Часто також диференціюють види ефективності за методом її розрахунку. Подібні класифікація виділяє абсолютну та порівняльну ефективність як окремі її види. В першому випадку ефективність розглядається як абсолютний чи відносний показник діяльності на протязі певного часового проміжку. При визначення порівняльної ефективності беруться до уваги потенційно можливі варіанти ведення виробничої діяльності, результати роботи підприємства за обраним варіантом ведення господарського процесу порівнюються з іншими потенційно можливими варіантами.

Разом з тим, варто відзначити, що абсолютна та порівняльна ефективність взаємодоповнюються. Первинний аналіз ефективності виробництва завжди проводять на основі оцінки показників абсолютної ефективності, проте поглиблені аналітичні розрахунки задля можливості прийняття правильних та ефективних управлінських рішень потрібно робити з можливістю порівняння

досягнутих показників ефективності із прогностичними та нормативними рівнями, досліджуючи зміну показників у динаміці та вплив різних чинників на їх зміну.

З точки зору збільшення розміру ефекту ефективність прийнято розділяти на первинну та мультиплікаційну. Первинна ефективність показує лише одноразовий ефект, початково отриманий в результаті виробничої діяльності підприємства за рахунок впровадження якихось інновацій, технічних чи інших економічних нововведень.

Мультиплікаційна ефективність є значно ширшим поняття і найчастіше має прояв у цілій низці своїх специфічних форм. Однією з таких є дифузійний ефект, який зустрічається у випадках, коли певне управлінське рішення щодо якогось нововведення, прийняте на окремо взятому підприємстві, знаходить своє розповсюдження та застосування в інших галузях економіки.

Також окремо виділяють резонансну форму ефекту, яка полягає в тому, що конкретне нововведення в окремій галузі виступає рушієм та стимулом для розвитку інших позитивних явищ у виробничій діяльності.

Часто в економічній літературі згадується так званий «ефект стартового вибуху», який, як правило, проявляється в перспективі. Така ситуація зустрічається у випадках, коли так званий «стартовий вибух» провокує майбутнє зростання ефективності у тій чи іншій галузі.

Своєрідний комплексний вплив сукупності інноваційних нововведень та рішень є основою синергічної ефективності, коли кожна окремо взята інновація певним чином посилює роль іншої і в результаті загальний розмір отриманого ефекту перевищує суто арифметичну величину цього ефекту.

У випадках, коли для досягнення позитивного ефекту від своєї діяльності підприємство використовує власні ресурси та можливості, розрізняють внутрішню форму ефективності, а коли для цього залучаються чинники зовнішнього середовища – зовнішню. У випадках інтегрування внутрішньої та зовнішньої форм інтенсивності окремо виділяють загальну ефективність. Якщо порівняно з іншими альтернативними джерелами задоволення потреб споживачів вони задовольняються у повному обсязі наявними джерелами, то це розглядається як ринкова ефективність, а у випадках задоволення лише потреб

та цілей окремого підприємства виділяють стратегічну форму ефективності, яку часто називають цільовою.

Отже, найзагальніше розуміння терміну «ефективність виробництва» полягає в тому, що кожна одиниця витрачених на виробництво продукції трудових, матеріальних та грошових засобів повинна забезпечувати максимальне можливе зростання обсягу виробництва продукції, підвищення її якості і, як результат, отримання якомога більшого за розміром прибутку від комерційної діяльності. Цього можливо досягти за рахунок зростання продуктивності живої та уречевленої праці.

В економічній літературі розглядається цілий комплекс принципів, на основі яких формується система показників ефективності. Насамперед важливою умовою у формуванні такої системи є досягнення ситуації, коли критерій ефективності та система показників, що її оцінює, є взаємозв'язаними між собою, при цьому потрібно в системі показників ефективності відображати усі види ресурсів, витрачених на виробництво продукції, товарів чи надання певного виду послуг. Також важливим є забезпечення ситуації, щоб показники ефективності використовувались в управлінні кожною окремою ланкою виробничого процесу. Зростання ефективності виробництва в кожному конкретному підприємстві можливе лише в ситуації, якщо основні показники, що характеризують ефективність, виконуватимуть своєрідну стимулюючу роль та даватимуть змогу використовувати усі наявні потенційні резерви щодо зростання результативності діяльності та отримання максимального ефекту від цього.

З усієї системи показників ефективності окремо варто виділити певні групи. Поряд з найбільш основними показниками, які в цілому узагальнюють рівень ефективності виробництва, окремо виділяють показники, що характеризують ефективність використання трудових ресурсів, основних та оборотних засобів, фінансових ресурсів та інвестиційних вкладень.

Серед узагальнюючих показників варто виділити виробництво продукції на одиницю витрачених ресурсів; прибуток з розрахунку на одну гривню

витрат; рівень рентабельності; рівень задоволення потреб ринку; частку приросту виробленої продукції за рахунок інтенсифікації виробництва.

Ефективність використання трудового персоналу оцінюється на основі темпів зростання продуктивності праці; розрахунку частки приросту продукції за рахунок підвищення продуктивності праці; коефіцієнта використання корисного фонду робочого часу; трудомісткості та зарплато місткості виробництва одиниці продукції.

Загальна фондівдача, фондівдача активних основних засобів, рівень рентабельності основних фондів; фондо- та матеріаломісткість виробництва одиниці продукції є показниками, які характеризують економічну ефективність використання основних та оборотних засобів.

Ефективність фінансових активів та вкладених інвестицій характеризується оборотністю оборотних коштів; рівнем їх рентабельності; розміром відносно вивільнених оборотних коштів; питомими капітальними вкладеннями з розрахунку на одиницю приросту виробленої продукції; рівнем рентабельності та терміном окупності вкладених у виробництво інвестицій.

Для розширення аналітичної бази з метою отримання більш точної інформації про динаміку зміни ефективності роботи підприємства загалом чи виробництва окремих видів продукції зокрема часто використовуються специфічні допоміжні показники ефективності, що відображають результативність використання окремих видів ресурсів, таких як трудовий потенціал, окремі виробничі потужності, устаткування, певні види матеріальних ресурсів.

Часто в економічній літературі усі ресурси, витрачені на виробництво того чи іншого виду продукції диференціюють на застосовувані та споживані. Під першими мають на увазі загальну сукупність живої та уречевленої праці, витраченої на виробництво продукції та її реалізацію, а під споживаними ресурсами розуміють лише такі витрати на виробництво продукції, товарів чи надання послуг, які в економічній науці прийнято вважати поточними.

Також для оцінки ефективності роботи підприємства застосовуються низку узагальнюючих показників. До таких в першу чергу відносять витрати на

виробництво та реалізацію продукції з розрахунку на одиницю продукції, який в економічній літературі часто трактують як повну собівартість продукції. В чисельнику такого показника прийнято відображати усі споживані ресурси у вигляді відрахувань на оплату праці персоналу, амортизаційних відрахувань на основні засоби та нематеріальні активи та матеріальних витрат у вигляді оборотних фондів. Такий показник показує ефективність використання ресурсів за певний період часу і позитивним явищем вважається його зниження в динаміці.

Щоб оцінити співвідношення між попитом та пропозицією на ринку певних товарів чи послуг прийнято розраховувати відносний рівень задоволення потреб ринку, який визначається як відношення обсягу проданої продукції (товарів, послуг) до виявленого ринкового попиту споживачів.

Важливим узагальнюючим показником ефективності є розрахунок частки приросту виробленої продукції за рахунок здійсненої інтенсифікації виробництва. Зрозуміло, що краще (інтенсивне) використання наявних ресурсів завжди є бажанішим та більш вигідним варіантом, ніж збільшення кількості та обсягів ресурсів у виробництво продукції, яке ще називають екстенсивним варіантом ведення господарювання.

1.2. Особливості дослідження ефективності виробництва в сільському господарстві

Ефективність виробництва в аграрному секторі в найбільшій мірі залежить від таких чинників як раціональне та постійне скорочення витрат на виробництво продукції, товарів та послуг, обсяг виробленої продукції та співставлення його щодо споживчих потреб щодо асортименту, параметрів та критеріїв якості. При розрахунку усіх показників, які відображають ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств, їх потрібно диференціювати на дві категорії. Перша категорія повинна відображати показники, які оцінюють користь виробленої продукції для споживачів, тобто так званий споживчий ефект, а друга – враховувати власне ефективність виробництва цієї продукції для самого підприємства.

На думку вчених-економістів, ефективність є загальною економічною категорією для будь яких суб'єктів підприємницької діяльності і визначається простим зіставленням результатів ведення підприємницької діяльності до витрат, понесених на досягнення цих результатів. Найбільш узагальненим показником при цьому вважається розмір одержаного прибутку, який визначається як проста різниця між виручкою (чистим доходом) від продажу товарної продукції та витратами, понесеними на її виробництво та реалізацію. Деякі вчені під прибутком розуміють лише додаткову вартість, створену у процесі виробництва.

Також важливим показником ефективності прийнято вважати рівень рентабельності як процентне відношення прибутку від реалізації до понесених витрат на її виробництво та продаж. Проте деякі вчені небезпідставно вважають, що показник рівня рентабельності відображає лише ефективність поточних витрат підприємства, а основний акцент при визначенні рівня ефективності потрібно робити на результативності використання усіх виробничих фондів та швидкість обороту наявного капіталу.

Методика оцінки ефективності діяльності підприємницьких структур в сільському господарстві повинна відповідати наступним критеріям:

- об'єктивність оцінки самої суті критерію ефективності;
- необхідність дотримання повноти та точності відображення характеру ефективності виробництва;
- обов'язковість виявлення резервів зростання економічної ефективності.

Завжди важливо при розрахунку показників ефективності враховувати ціновий чинник, що особливо актуальним є в останні роки, коли через збройну агресію ворога економіка України зазнала суттєвих потрясінь та інфляційні процеси в державі розвиваються досить швидкими темпами. Це особливо важливо при аналізі абсолютних вартісних показників в динаміці, зокрема чистого доходу, розміру прибутку, рівня продуктивності праці, оскільки динамічні зміни цін на сировину та матеріали часто результативно впливають на зміну показників ефективності діяльності. Нехтування такими принципами

часто може спотворювати результати проведеного аналізу та робити їх не достовірними.

Для підприємця в аграрному секторі економіки, який інвестує кошти у виробництво продукції з метою її подальшої реалізації результатом діяльності є прибуток, утворений після відрахування із чистого доходу кредитних відсотків. З огляду на функціонування капіталу підприємства потрібно підприємницький прибуток спів ставляти з авансованим капіталом або із загальними витратами на виробництво та реалізацію продукції. Теперішні економічні реалії в аграрній сфері вимагають приділення знакової уваги до формування ціни на ринку сільськогосподарської продукції та чинників, що здійснюють вплив на цей процес.

Господарська діяльність суб'єктів бізнесу в аграрній сфері досліджується в основному з використанням двох основних методів пізнання – аналізу та синтезу, які один одного взаємодоповнюють та виступають як єдине ціле, створюючи так звану діалектичну єдність. Як предмет аналізу прийнято розглядати виробничі відносини, які мають місце під час здійснення підприємством його виробничою та комерційної діяльності та відображаються у різного роду планових та звітних фінансових документах і формах статистичної звітності, в статистичних даних та інформації оперативного бухгалтерського обліку. В свою чергу об'єктами аналізу найчастіше виступають виробнича, постачальницька, фінансова та збутова діяльність підприємства.

Задеклароване в Конституції прагнення українського народу до вступу в європейські структури різного рівня вимагає саме від аграрного сектора формування нової моделі розвитку та її поступової адаптації до стандартів якості, прийнятих в країнах Європейського Союзу. Основною ланкою, якій необхідно адаптуватись до нових умов в цій моделі є сільськогосподарські підприємства – основні виробники та продавці продукції на аграрному ринку. В значній мірі від їх діяльності залежить продовольча безпека держави, експорт сільськогосподарської продукції займає вагому частку у валютних надходженнях в державний бюджет. Власне висока ефективність виробничої та

комерційної діяльності сільськогосподарських підприємств є вагомим рушієм розвитку національної економіки.

Виробничою спеціалізацією абсолютної більшості агровиробників в Україні є рослинницька галузь. Сировина та продукти її переробки в питомій вазі вітчизняного експорту займають одне з ключових місць, що вимагає акценту уваги на адаптації виробників до європейських стандартів якості. Зважаючи на те, варто відзначити, що власне висока ефективність в галузі рослинництва та її вплив на підприємства переробної промисловості аграрної сировини в значній мірі впливають на рівень розвитку всього народного господарства.

Однак варто мати на увазі, що не лише висока технологічна ефективність виробництва рослинницької продукції, коли рівень отриманих доходів значно перевищує вартість витрачених ресурсів, є визначальним чинником, що впливає на зростання економічної та, особливо, соціальної ефективності. Це особливо актуально останнім часом, оскільки ведення повномасштабної війни на українській території значно ускладнює соціально-політичні та економічні умови ведення бізнесу в аграрній сфері. Це вимагає пошук нових можливостей для забезпечення стабільного ефективного виробництва рослинницької продукції з метою задоволення як сласних амбіцій щодо результативності діяльності, так і запитів споживачів що кількості та якості продукції.

У всі роки розвитку рослинницької галузі в незалежній Україні, які не були охоплені війною, умови для цього бізнесу були цілком сприятливими як з економічної, так і соціально-політичною точок зору. Постійне вдосконалення виробничих технологій завдяки придбанню нової якісної сільськогосподарської техніки, застосуванню агротехнологічних інновацій сприяло зростанню обсягів виробленої рослинницької продукції. Зокрема, в крайньому довоєнному 2021 році виробництво продукції у порівнянні з 2015 роком зросло на 38,0 %. Варто зауважити, що 2015 рік також не був цілком мирним, оскільки ще в 2014 році був анексований Крим та окуповані частина Донецької та Луганської областей, які у виробництві продукції рослинництва відігравали суттєву роль.

Потрібно відзначити, що в структурі товарної продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах України частка рослинницької продукції є досить вагомою, притім 71,2 % всієї виробленої продукції припадає саме на сільськогосподарські підприємства. Власне найбільш помітною є акцент на виробництві продукції рослинництва у фермерських господарствах та інших малих формах господарювання на селі. Більшість видів продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах є зорієнтованими на експорт, зокрема мова йде про зернові та олійні культури. Частка таких культур в структурі товарної продукції рослинництва перевищує 96 %.

Власне тому можна констатувати, що основний розмір інвестицій спрямовується власне в рослинницьку галузь. У структурі експорту сільськогосподарської продукції 73,1 % припадає саме на зерно, яке є вагомим джерелом валютних надходжень до бюджету країни. Незважаючи на суттєву втрату родючих земель, спричинену військовими діями на південно-східних теренах держави, з року в рік зростають обсяги виробництва зерна, що відбувається в основному завдяки підвищенню урожайності зернових культур. Зокрема, врожайність пшениці складає 82,4 % від рівня, досягнутого в країнах Європейського Союзу, ріпаку – 92,1 %, сої – 95,1 %, соняшнику – 107,6 %, кукурудзи на зерно – 106,1. Переважна спрямованість інвестиційних вкладень власне у виробництво зернових та олійних культур, як найбільш вигідних з точки зору реалізації їх на експорт, спричинило ситуацію, коли рівень урожайності цукрових буряків в сільськогосподарських підприємствах України становить лише 63,9 % від середньоєвропейського рівня, а картоплі – 69,8 %.

Звичайно ж, що на окремих територіях південних областей України, звільнених від окупаційних військ, дуже важко досягти високого рівня технологічної та економічної ефективності продукції рослинництва. До того, поряд із порушенням логістичних шляхів постачання сировини та матеріалів, доводиться констатувати, що значні площі сільськогосподарських угідь на цих теренах залишаються замінованими та не можуть використовуватись для виробництва рослинницької продукції. Однак, досить значна територія України

розташована на значній відстані від зони бойових дій і на ній ведуть діяльність сільськогосподарські підприємства, чия матеріально-технічна база та трудовий потенціал дають змогу ефективно працювати навіть під дії воєнного стану.

Раціональне поєднання та злагоджена взаємодія усіх складових виробничого процесу є основною умовою забезпечення високого рівня ефективності виробництва продукції рослинництва. Основними чинниками ведення сільськогосподарського виробництва в економічній літературі найчастіше виокремлюються земля, кадровий потенціал, капітал та мистецтво ведення комерційної діяльності. Власне співвідношення між цими чинниками має здатність змінюватись в часі і тому від прийняття оптимальних управлінських рішень, спрямованих на пошук найбільш оптимальних способів поєднання та використання наявних ресурсів в значній мірі залежить ефективність виробничої та комерційної діяльності як в окремих галузях, так і в цілому по підприємству. Власне оптимальне поєднання перелічених чинників дасть змогу досягти прийняттого рівня економічної ефективності галузі, зокрема високого рівня рентабельності як одного з основних індикаторів ефективності. Показники рентабельності в рослинницькій галузі мають здатність серйозно коливатись як в динаміці, так з огляду на окремі сільськогосподарські культури. Вище відзначалось, що високого рівня економічної ефективності вдається досягти в зерновому господарстві та виробництві олійних культур. Ці види продукції є найбільше зорієнтованими на експорт, тобто їх виробництво є більш вигідним для сільськогосподарських підприємств України, і, відповідно, лєвова частка інвестиційних вкладень здійснюється власне у ці види діяльності.

У свою чергу, незначні обсяги інвестицій у виробництво інших видів рослинницької продукції часто є причиною низького рівня їх технологічної та економічної ефективності. Тобто сільськогосподарські підприємства часто націлені на досягнення високого рівня власне економічної ефективності рослинницької галузі, вкладаючи додаткові інвестиційні ресурси у виробництво високорентабельних видів продукції, які реалізуються здебільшого на експорт,

разом з тим нехтуючи такими категоріями як технологічна та соціальна ефективність.

Вирішення проблеми підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва є особливо актуальним в теперішній складний для держави час, оскільки дасть змогу забезпечити реальне зростання добробуту населення та підвищення рівня продовольчої безпеки. Разом із зростанням абсолютної чисельності сільськогосподарських підприємств насамперед за рахунок фермерських господарств серйозно напруженішою стала ситуація на ринку сільськогосподарської продукції, особливо рослинницької. Така ситуація висуває нові, більш жорсткі вимоги щодо якості виробленої продукції, яка реалізовується на вітчизняному та закордонних аграрних ринках, термінів та інших умов постачання продукції тощо. Тому в сучасних реаліях ефективність виробництва певної продукції чи надання послуг часто розглядається як можливість пропозиції товару, який би повністю відповідав вимогам та запитам споживачів щодо якості, кількості, термінів та умов постачання, причому ці критерії щодо продукції повинні бути кращими, ніж у конкурентів на ринку подібної продукції. Також важливою умовою є досягнення не лише економічних, але й соціальних переваг, законним шляхом.

Сільськогосподарські підприємства можуть досягти високого рівня ефективності виробництва продукції за рахунок оптимального співвідношення між обсягами виробництва та своїм ресурсним потенціалом, рівнем платоспроможності та фінансової стійкості, інвестиційною привабливістю підприємства тощо. Потрібно постійно прагнути до мінімізації різного роду ризиків природного та економічного характеру. Власне досягнення перелічених чинників, що у значній мірі формують рівень ефективності, дасть змогу стати переможцем в конкурентній боротьбі на ринку аграрної продукції.

Рівень ефективності виробництва продукції рослинництва в значній мірі залежить від злагодженості у функціонуванні та роботі виробничих структур підприємства. Для цього доцільно окремо розраховувати показники ефективності діяльності окремих суб'єктів господарювання та продукції, яку вони виробляють. Це дасть змогу приймати вчасні та ефективні управлінські

рішення, які сприятимуть посиленню позицій підприємства на ринку сільськогосподарської продукції.

Значна чисельність чинників, які формують рівень економічної ефективності діяльності може диференціюватись на внутрішні та зовнішні. Внутрішніми чинниками прийнято вважати площу та якість сільськогосподарських угідь, чисельність та кваліфікацію трудового потенціалу підприємства, забезпеченість засобами виробництва, матеріалами та сировиною відповідної якості, стан системи економічної безпеки тощо. До зовнішніх чинників відносять законодавчу базу, яка регулює правові відносини в галузі, географічне місцезнаходження підприємства, ландшафт, природно-кліматичні умови діяльності, відповідність системи кредитування запитам підприємства, умови державної підтримки аграрних виробників та безпосередню діяльність підприємств, які є конкурентами на ринку певного виду продукції. Власне зовнішні чинники формування рівня економічної ефективності виробництва рослинницької продукції часто накладають негативний відбиток на діяльність сільськогосподарських підприємств, оскільки досить ускладненим є пошук додаткових можливостей для покращення їх впливу на результати роботи.

Максимально ефективне використання внутрішнього природного потенціалу в значній мірі визначає ступінь розвитку всієї національної економіки в Україні. Перед сільськогосподарськими підприємствами стоїть чітке завдання щодо збільшення обсягів виробництва аграрної продукції, підвищення її якості, стабільність у забезпеченні населення продуктами харчування та переробних підприємств сировиною відповідної якості.

Досягнення високої ефективності в рослинницькій галузі поряд із збільшенням обсягів інвестиційних вкладень не можливе без запровадження дієвої інноваційної стратегії економічного розвитку галузі. Власне вдале та обґрунтоване поєднання чинників виробництва, інвестицій та інновацій здатне стати ключовою передумовою підвищення показників ефективності виробництва продукції в галузі. Вміле вкладення інвестицій та застосування інноваційної стратегії розвитку дасть змогу максимального росту обсягів виробництва продукції при суттєвому зменшенні суспільних витрат. Власне

економічна ефективність є основним мірилом всіх заходів, які здійснюються у рослинницькій галузі протягом виробничого циклу, оскільки лише вона визначає рівень продуктивності праці, раціональність використання ресурсів та на основі цього збільшення виробництва продукції при мінімізації витрат.

Важливим фактором зростання рівня економічної ефективності є вміння раціонально управляти та використовувати наявний трудовий, фінансовий та виробничий потенціал, при цьому кваліфіковано оцінюючи рівень зовнішніх загроз та проявляючи здатність щодо запобігання їхньому впливу. Задля успішності своєї комерційної діяльності та зайняття відповідної ніші на аграрному ринку кожне підприємство повинне мати добре сплановану та продуману маркетингову стратегію, яка може бути ледь не ключовим чинником зростання показників економічної ефективності діяльності як загалом, так і окремих галузей зокрема.

Оцінюючи важливість такого критерію як «соціальна ефективність», потрібно констатувати, що не лише зростання обсягів виробництва при зменшенні затрат ресурсів на це виробництво є основним мірилом ефективності. Дуже важливим критерієм в цьому контексті є якість продукції та її відповідність споживчим запитам та потребам потенційних покупців. Підвищення якості продукції не лише суттєво сприятиме зростанню реалізаційних цін, але й підвищуватиме рейтинг підприємства на ринку продукції, товарів та послуг, сприятиме зростанню його ділової репутації та званню надійного партнера. Однак, звісно ж, покращення якості продукції вимагає не лише докладення додаткових зусиль, але й певного додаткового інвестування в живу працю та інші ресурси підприємства.

Важливим чинником зростання ефективності комерційної діяльності в рослинництві є розвиток переробки виробленої сировини, що значно збільшує можливості зростання валових грошових надходжень, але також вимагає додаткових фінансових вкладень. На жаль, Україна як держава з невисоким рівнем економічного розвитку, не має змоги бути експортером кінцевих продуктів харчування на європейський ринок і залишається здебільшого експортером сировини. До того ж, в Європейському Союзі дуже високі

стандарти та вимоги щодо якості продуктів, які мають за мету задоволення попиту кінцевого споживача.

Різноманітні нові господарські формування, що виникли останнім часом в результаті різного роду трансформацій як щодо величини, так і форм власності в аграрному секторі, не стали чинником стабільного розширеного відтворення в галузі. Процес виробництва матеріальних благ для громадян держави, який є першоосновою існування суспільства та його розвитку, потребує стабільного та безповоротного розширеного відтворення, яке новоутворені господарські агроформування наразі не здатні забезпечити. Процес виробництва в сільському господарстві постійно повторюється та має здатність до безперервного відновлення. Власне зростання темпів розширеного відтворення за рахунок постійної інтенсифікації виробничих процесів, інноваційного переозброєння процесу виробництва може стати запорукою реального відродження аграрного сектора навіть не зважаючи на величезні економічні втрати, спричинені бойовими діями на значній території держави.

Інноваційна складова подальшого розвитку аграрного сектору економіки повинна бути найбільш очевидним та ключовим чинником цього процесу. Технології, які залучатимуться в аграрне виробництво, повинні насамперед бути ресурсоощадними та сприяти зростання інтенсивності використання потенціалу підприємства. Інновації в першу чергу мають служити свого роду інструментом економічної стабільності підприємства, його фінансової стійкості та сприяти тому, щоб попит на нові якісні товари та види продукції повністю задовольнявся.

В свою чергу раціональне використання інноваційної системи розвитку підприємства вимагає вмілого ведення інвестиційної політики, всебічного раціонального використання наявних ресурсів та капіталу, планування обігу грошових ресурсів та прогнозування потенційного прибутку. Лише зниження капіталоозброєності виробничих процесів, інтенсифікація інвестиційних вкладень та підвищення рівня продуктивності праці персоналу можуть стати основними чинниками зростання показників ефективності діяльності підприємства.

Інноваційна складова діяльності підприємств аграрного сектору в значній мірі залежить від системи кредитування агроформувань. На жаль, у важкий період воєнного стану дешеві кредити не є доступними для виробників сільськогосподарської продукції, оскільки банківська система не є настільки міцною, що створити свого роду спеціалізовану банківську установу, яка б займалась кредитуванням підприємств аграрної сфери. Для значної в грошовому еквіваленті грошової позики потрібним є об'єкт застави, а у аграрній сфері ним як правило виступає земля. Оскільки земля є основним засобом виробництва в сільському господарстві, мало виробників аграрної продукції ризикують використовувати її в такому статусі.

Підсумовуючи, мусимо констатувати, що власне розширене відтворення сільськогосподарських підприємств має бути ключовим чинником зростання ефективності їх діяльності. Інноваційний розвиток рослинницької галузі передбачає зростання врожайності до європейських стандартів як критерій стабільності та зростання економічної ефективності виробництва продукції.

Також важливим фактором є розвиток переробної промисловості. Переробка сільськогосподарської сировини та виробництво готових продуктів харчування забезпечує понад 70 % загального товарообороту держави, а за кількістю працівників, зайнятих в цій сфері знаходить на третьому місці. Скорочення непродуктивних витрат та розширення поглибленої переробки сільськогосподарської сировини здатне забезпечити зростання обсягів виробництва продуктів харчування в Україні щонайменше на 25 %. Однак саме ситуація в переробній галузі є не надто сприятливою для зростання показників ефективності сільськогосподарських підприємств. В Україні лише 40 % продукції, виробленої в аграрному секторі економіки, реалізовується у переробленому вигляді, в той час як в провідних державах Європейського Союзу цей показник становить як мінімум 80 %. Продуктивність праці в переробній промисловості є на досить низькому рівні через не низьку надійність технологічного обладнання, до того ж третина виробничих процесів в галузі виконується вручну.

Класифікуючи чинники, які найбільше впливають на потенційні резерви зростання економічної ефективності виробництва продукції в рослинництві, варто їх розділити на загальні, специфічні, особливі, структурно-організаційні, інтенсивні, екстенсивні, галузеві та територіальні.

Загальними чинниками впливу на рівень економічної ефективності варто вважати наявний стан матеріально-технічної бази підприємств та галузеві особливості характеру виробництва на кожному окремо взятому підприємстві.

Рівень організації управлінської ланки на підприємстві, зокрема взаємозлагодженість між формами та методами управління, ступінь відповідності та кваліфікації апарату управління на підприємстві вимогам часу та поставленими завданнями, ефективність роботи представників управлінської ланки прийнято вважати специфічними чинниками.

Особливими вважають чинники невизначеності та ризику, тобто так звані форс-мажорні чинники.

Організація структури управління процесами виробництва продукції, постачання та збуту, різного роду зовнішніх комунікацій формують структурно-організаційну групу чинників.

Відповідно, чинники інтенсивного характеру включають в себе зростання рівня продуктивності праці, матеріаловіддачі, зниження грошових, матеріальних та трудових витрат на одиницю виробленої продукції, а екстенсивна група чинників відображається зростанням витрачених ресурсів підприємства на виробництво одиниці продукції.

Певні кон'юктурні відмінності на різних галузевих ринках, структурні характеристики окремих галузей в народному господарстві створюють групу галузевих чинників.

До групи територіальних чинників відносять географічне місце розташування господарства, природно-кліматичні умови його діяльності, потенціал та особливості місцевого ринку та можливість доступу до інвестиційних коштів.

Інноваційний розвиток сільського господарства загалом та галузі рослинництва зокрема в значній мірі залежить від особливостей аграрного

виробництва, зокрема від сезонності здійснення виробничих процесів, залежності від мінливості природно-кліматичних умов, що часто є причиною часових розривів між створенням інноваційного продукту та його масовим освоєнням у виробничому процесі. Однак необхідність освоєння нових інноваційних розробок в сільському господарстві не викликає сумніву. До таких насамперед варто віднести налагодження науковмісного виробничого процесу; формування структури розвитку, яка опирається на інновації; оновлення галузі рослинництва в технологічному та технічному плані; широке впровадження у виробництво проектів інноваційно-інвестиційного характеру.

В той же час необхідно констатувати, що умови ведення сільськогосподарського виробництва в Україні в значній мірі не є достатніми та сприятливими для його інноваційного розвитку. Практично відсутньою та зовсім не дієвою є державна підтримка та стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку за рахунок вдосконалення та зміни вектору економічної політики в аграрній сфері.

Нормативно-правові акти, прийняті органами державної влади в останні роки, формують певне правове поле здійснення заходів інноваційного характеру, створюють певні умови для більш ефективного відтворення та раціонального використання наукового потенціалу країни щодо застосування екологічно чистих, ресурсощадних технологій виробництва продукції з метою підвищення рівня їх конкурентоспроможності на світових аграрних ринках.

Однак беззаперечним є факт, що неналежний рівень розуміння функцій держави в процесі макроекономічного планування та прогнозування створює умови нестабільності роботи сільськогосподарських підприємств, зокрема в галузі рослинництва.

Звичайно, що надзвичайно важкі в економічному, соціальному та безпековому сенсі умови воєнного стану в країні не дають можливості для здійснення заходів з боку держави щодо збільшення фінансування аграрної сфери, підтримки малих виробників сільськогосподарської продукції, зокрема фермерських господарств. Однак з покращенням ситуації очікується реалізація бюджетних програм підтримки галузі хоча б на мінімальному рівні з

обов'язковим визначенням певних індикаторів, які давали б змогу оцінювати ефективність реалізації кожної окремої програми.

РОЗДІЛ 2. ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Місце галузі рослинництва в діяльності сільськогосподарських підприємств Львівської області

Праця кожної окремо взятої людини набуває рис, притаманних суспільній діяльності лише тоді, коли вона здійснюється в межах колективу, у нашому конкретно взятому випадку – в сільськогосподарському підприємстві. Лише у колективі праця набуває суспільної форми у вигляді цілеспрямованої діяльності групи людей, які виробляють суспільні блага та задовольняють потреби кінцевих споживачів продукції, товарів чи послуг.

На теренах Львівської області значна частка трудового потенціалу зайнята в сфері аграрного виробництва. Поряд з досить крупними за розмірами сільськогосподарськими підприємствами (агрохолдингами, агрокорпораціями, групами компаній, об'єднаних і приватні підприємства) на території області діє значна кількість фермерських господарств, оформлених на правах юридичних осіб.

Оскільки територія області частково знаходиться в межах передгірської та гірської зони Карпат, це накладає певний відбиток на способи та види ведення сільськогосподарської діяльності, що викликано своєрідною обмеженістю земельних ресурсів.

Сільськогосподарські підприємства на території Львівської області офіційно зареєстровані на здійснюють свою діяльність у межах всіх наявних адміністративних районів, чисельність яких стала суттєво меншою після проведеної в 2020 році адміністративно-територіальної реформи. Найбільшою чисельність сільськогосподарських підприємств є на території Львівського району, який разом з тим є найбільшим як за площею, так і за кількістю зареєстрованих мешканців (таблиця 2.1)

Таблиця 2.1

Чисельність та структура сільськогосподарських підприємств Львівської області в розрізі адміністративних районів, 2024 р.

Райони	Сільськогосподарські підприємства всього		в т.ч. фермерські господарства	
	кількість, одиниць	структура, %	кількість, одиниць	структура, %
Львівський	546	35,8	480	35,0
Стрийський	229	15,0	208	15,2
Самбірський	154	10,1	134	9,8
Золочівський	144	9,4	127	9,3
Дрогобицький	83	5,4	68	5,0
Шептицький	250	16,4	238	17,4
Яворівський	119	7,9	115	8,3
Разом по області	1525	100,0	1370	100,0

Як бачимо з даних, представлених в таблиця 2.1, чисельність сільськогосподарських підприємств досить серйозно відрізняється в розрізі окремих адміністративних районів Львівщини. Насамперед, варто відзначити, що в структурі сільськогосподарських підприємств області левову частку (89,8 %) складають фермерські господарства, причому відчутних структурних розбіжностей в розрізі окремих районів не спостерігається.

Найбільше сільськогосподарських підприємств зареєстровано у Львівському районі області (більше третини від загальної кількості). Відповідно найменшою є чисельність підприємств, що ведуть діяльність в аграрній сфері, в Дрогобицькому та Яворівському районах, які є найменшими за розмірами свого ресурсного потенціалу (землі та трудових ресурсів).

Звичайно ж, чисельність сільськогосподарських підприємств на окремо взятих адміністративних територіях тісно залежить від площі цих територій, чисельності наявного населення в працездатному віці та різного роду

економічних та демографічних чинників. Спробуємо оцінити градацію адміністративних районів Львівщини власне в даному контексті (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2

Чисельність та структура розмірів адміністративних районів Львівської області, 2024 р.

Райони	Загальна площа, км ²		Чисельність населення в працездатному віці, осіб	
	Площа, км ²	Структура, %	Чисельність, осіб	Структура, %
Львівський	4976,2	22,8	698785	46,2
Стрийський	3854,0	17,7	194617	12,9
Самбірський	3247,1	14,9	136971	9,1
Золочівський	2887,9	13,2	97825	6,5
Дрогобицький	1493,4	6,8	137212	9,1
Шептицький	3001,2	13,8	139062	9,2
Яворівський	2373,2	10,8	109160	7,0
Разом по області	21833,0	100,0	1513632	100,0

Показники, представлені в таблиці 2.2 дають змогу власне визначити пріоритетність впливу чинників на формування чисельності сільськогосподарських підприємств в розрізі окремих районів Львівської області. Як бачимо, найбільш впливовим чинником варто вважати чисельність працездатного населення, що проживає на окремо взятих територіях. Земельна площа районів не відіграє визначальної ролі. Також, на нашу думку важливим фактором в розвитку товарного сільськогосподарського виробництва є віддаленість від великих промислових центрів, які часто слугують каналами реалізації виробленої продукції та постачання необхідних для процесу виробництва атеріальних ресурсів.

Сільське господарство Львівської області є важливою складовою регіональної економіки, яка включає як рослинництво, так і тваринництво. Рослинництво відіграє ключову та визначальну роль у сільському господарстві Львівської області, будучи фундаментом для регіональної економіки та

продовольчої безпеки. Воно є основним джерелом сировини як для внутрішнього споживання, так і для переробної промисловості.

Рослинництво забезпечує понад дві третини всієї валової продукції сільського господарства області. Воно визначає спеціалізацію регіону та використання земельних ресурсів. Вирощування основних продовольчих культур, зокрема картоплі, овочів, зерна та цукрового буряка, безпосередньо впливає на забезпечення потреб населення області та України в цілому. Продукція рослинництва (зерно, кукурудза, олійні культури, цукровий буряк) є критично важливою сировиною для харчової (хлібопекарської, цукрової, олійної), переробної та комбікормової галузей промисловості. Галузь забезпечує кормову базу для розвитку тваринництва через вирощування зернових та кормових культур. Вирощування таких культур, як ріпак, соя та зернові, має значний експортний потенціал, залучаючи валютні надходження в регіон. Отже, рослинництво є не просто частиною аграрного сектору, а його стрижневим елементом, що забезпечує стабільність, розвиток суміжних галузей та економічний добробут Львівщини.

Як в цілому по Україні, так і в сільськогосподарських підприємствах Львівської області, рослинницька галузь явно переважає тваринництво не лише за обсягами виробництва, але й в структурі товарної продукції сільського господарства. Причому така тенденція спостерігається як по сільськогосподарських підприємствах загалом, так і у фермерських господарствах зокрема.

Таблиця 2.3

Динаміка виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області в постійних цінах 2021 р.

Роки	Продукція сільського господарства – всього, млн..грн	В тому числі, млн.грн		Частка продукції рослинництва в загальному обсязі продукції сільського господарства, %
		рослинництва	тваринництва	
2010	9328,1	6256,6	3071,5	67,1

2015	15194,3	11667,1	3527,2	76,8
2016	16465,4	12812,8	3652,6	77,8
2017	18717,2	14548,8	4168,4	77,7
2018	20364,9	15664,2	4700,7	76,9
2019	20294,7	15806,4	4488,3	77,9
2020	21803,9	17004,6	4799,3	78,0
2021	25064,6	19325,3	5739,3	77,1
2022	26840,4	20691,4	6149,0	77,1
2023	27621,7	21044,8	6576,9	76,2
2024	31858,7	24184,4	7674,3	75,9
2024р. у % до 2010 р.	341,5	386,6	249,9	+8,8 п.

За останні 15 років в сільському господарстві Львівщини спостерігаються досить суттєві зміни як у обсягах виробленої продукції сільськогосподарськими підприємствами, так і у структурі аграрної продукції. Варто відмітити суттєве зростання вартості валової продукції сільського господарства в постійних цінах 2021 року. Зокрема виробництво продукції загалом збільшилось у відносному вимірі в 3,4 разів, в тому числі рослинництва – у 3,9 разів, тваринництва – в 2,5 разів. В структурі продукції сільського господарства продукція рослинництва займає левову частку (75,9 %), причому суттєві структурні зрушення відбулись в період 2010-2015 р.р., оскільки в останні десять років частка стабільно знаходиться на рівні 75-77 %.

Цікавим виглядає дослідження динаміки питомої ваги виробленої продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах в порівнянні з господарствами населення, яка за останні 15 років зазнала кардинальних змін (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка частки виробництва сільськогосподарської продукції у розрізі категорій господарств, відсотків

Види	2010р.	2015р.	2020р.	2021р.	2022р.	2023р.	2024р.	2024р.
------	--------	--------	--------	--------	--------	--------	--------	--------

продукції								до 2010р., пунктів
Сільськогосподарські підприємства								
Продукція сільського господарства	31,5	42,0	50,7	54,2	56,2	57,5	61,5	+30,0
в т.ч. продукція рослинництва	37,7	49,7	56,2	58,4	59,2	59,4	62,6	+24,9
Господарства населення								
Продукція сільського господарства	68,5	58,0	49,3	45,8	43,8	42,5	38,5	-30,0
в т.ч. продукція рослинництва	62,3	50,3	43,8	41,6	40,8	40,6	37,4	-24,9

Як бачимо, структурні зміни в обсягах виробництва сільськогосподарської продукції серед різних категорій товаровиробників є відчутними, причому кардинальні зміни відбулись в останні 5 років. Якщо ще в 2010 році 68,5 % усієї продукції сільського господарства області вироблялось в господарствах населення, зокрема і 62,3 % продукції рослинництва, в 2015 році ці показники складали, відповідно, 58,0 та 50,3 %, то в 2024 році вже 61,5 продукції сільського господарства та 62,6 продукції рослинництва вироблялось у сільськогосподарських підприємствах області. Звичайно ж, дрібні приватні товаровиробники не спроможні конкурувати з фермерськими господарствами та, особливо, з аграрними холдингами у забезпеченні матеріальними та трудовими ресурсами. Крім того у них значно обмежений доступ до різного роду інвестиційних проектів в аграрній сфері. Все це наклало суттєвий відбиток на таку кардинальну структурну зміну ситуації в агропромисловому комплексі Львівської області.

Цікавим також виглядає аналіз позицій сільського господарства Львівщини в агропромисловому комплексі України загалом. Зрозуміло, що особливості рельєфу, особливості обмеженості земельних ресурсів відповідної природної та економічної родючості, традиції місцевого населення не сприяють ситуації, коли Львівщина може бути домінуючою областю на ринку

сільськогосподарської продукції держави. Однак, починаючи з 2022 року, після повномасштабного наступу країни-окупанта на значні території України в південно-східних областях, частка Львівської області в структурі основних показників, що характеризують сільськогосподарське виробництво в державі, помітно зросла. Подібні зміни є особливо помітними у рослинництві, де спостерігається як зростання частки виробленої продукції у її структурі в державному масштабі, так і розширення посівних площ під окремими культурами. Стосовно тваринництва, то спостерігається суттєве зростання питомої ваги поголів'я та обсягів виробленої продукції певних видів, зокрема в підгалузях свинарства, птахівництва та вівчарства. В той же час потрібно відзначити повільну деградацію галузі молочного та м'ясного скотарства, основні показники діяльності в яких повільно, але систематично погіршуються навіть не зважаючи на віддаленість сільськогосподарських підприємств області від зони бойових дій.

Таблиця 2.5

Частка аграрних формувань Львівської області в загальних показниках сільського господарства України, відсотків

Показники	2010р.	2015р.	2020р.	2021р.	2022р.	2023р.	2024р.	2024р. до 2010р., пунктів
Виробництво продукції								
Сільського господарства-всього	3,4	3,2	3,7	3,4	4,8	4,3	4,8	+1,4
в т.ч. рослинництва	2,6	2,7	3,3	3,0	4,4	3,9	4,5	+1,9
тваринництва	5,2	4,9	5,1	5,5	6,1	6,0	6,2	+1,0
Посівні площі основних сільськогосподарських культур								
Зернові та зернобобові	1,6	2,1	2,0	2,0	2,7	2,8	2,8	+1,6
Цукровий буряк	3,9	5,2	5,7	6,3	8,1	5,9	6,3	+2,4
Соя	0,3	1,8	5,9	6,7	6,9	6,5	5,9	+5,6
Ріпак	4,8	7,7	5,9	5,1	3,9	3,9	4,1	- 0,7
Виробництво основних видів продукції рослинництва								
Зерно	1,6	2,5	2,3	2,1	3,5	3,0	3,4	+1,8
Соняшник	0,0	0,2	0,6	0,6	1,0	0,8	0,4	+0,4
Цукровий буряк	3,9	5,6	7,9	7,8	11,2	7,4	9,2	+5,3
Соя	0,3	1,9	8,2	7,6	8,4	7,8	8,4	+8,1
Ріпак	6,6	8,1	6,7	6,0	5,3	4,6	5,5	-1,1

Поголів'я сільськогосподарських тварин								
В.р.х. – всього	5,6	5,4	5,0	4,8	4,3	3,9	3,7	-1,9
в т.ч. корови	6,1	6,0	5,1	4,9	4,8	4,6	4,5	-1,6
Свині	3,7	4,9	6,2	7,8	9,4	8,3	10,1	+6,4
Вівці	0,5	1,2	1,3	1,2	1,2	1,5	1,6	+1,1
Кози	2,7	3,8	4,6	4,6	4,6	4,2	4,1	+1,4
Свійська птиця	3,9	4,0	5,1	5,7	6,1	6,0	6,5	+2,6
Виробництво основних видів продукції тваринництва								
Жива маса сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій	5,6	5,2	5,2	6,0	6,6	6,7	7,1	+1,5
Обсяг виробництва молока	5,8	5,4	5,0	4,9	5,0	4,3	4,0	-1,8
Кількість одержаних яєць від птиці свійської	3,4	3,2	3,6	4,3	5,0	5,4	5,2	+1,8
Валовий настриг вовни	0,3	0,6	1,1	0,9	1,1	1,2	1,3	+1,0

В таблиці 2.5 спробуємо представити та проаналізувати основні структурні компоненти сільського господарства області в загальнодержавному контексті. Доцільно зауважити, що при розрахунку показників брались до уваги не лише сільськогосподарські підприємства, а усі категорії агровиробників області та України.

Як бачимо, значні структурні зрушення в рейтингових показниках аграрних виробників Львівщини в загальноукраїнському масштабі здебільшого спричинені в основному військовими бойовими діями на південно-східних теренах держави, де значна площа сільськогосподарських угідь розташована під окупацією ворога або замінована, що унеможливорює їх обробіток.

Власне тому ми можемо спостерігати невелике зростання частки Львівщини у загальнодержавному виробництві продукції сільського господарства у постійних цінах 2021 року, причому подібне зростання відбувається як в рослинництві, так і в тваринництві.

Частка товаровиробників області у посівних площах сільськогосподарських культур також зросла, причому стосовно цукрових буряків та сої зростання є досить значним. Очевидно, що площу цукрових буряків значно розширилися як у абсолютному, так і відносному вимірі, у

зв'язку з тим, що на повну потужність працює Радехівський цукровий завод «Діамант» групи компаній приватного підприємства «Західний Буг», на якому виробляється близько третини всього цукру в Україні. Через вагоме зростання попиту на сировину з боку комбінату відповідно і розширюються посіви цукрових буряків на теренах області. Незначного зменшення натомість зазнала частка посівів ріпаку в загальнодержавному вимірі.

Аналізуючи частку поголів'я сільськогосподарських тварин потрібно відзначити незначне зростання чисельності свиней та свійської птиці на утриманні у виробників сільськогосподарської продукції у відносному виразі та зменшення частки великої рогатої худоби, включаючи корови. Серед селян області популярним є ведення свинарства, оскільки за останні 15 років питома вага поголів'я свиней в загальній його чисельності по Україні зросла майже втричі і досягла в 2024 році показника 10,1 %, що є досить високим рівнем.

В цілому, підсумовуючи місце рослинництва в сільському господарстві області, потрібно констатувати, що воно є домінантною галуззю, причому його лідируючі позиції є стійкими та навіть незначно зростають в динамічному вимірі.

2.2. Аналіз посівних площ та обсягів виробництва продукції рослинництва

Сільськогосподарські підприємства Львівщини вирощують широкий спектр культур, але в структурі посівів домінують зернові та олійні культури, зокрема кукурудза, пшениця, ячмінь, соя та ріпак. Також значну частку в структурі посівів займають картопля та овочеві культури, але вони здебільшого вирощуються в господарствах населення.

Структура посівів на Львівщині формується під впливом комплексу чинників, включаючи економічну доцільність, погодні умови, наявність ринків збуту та воєнні виклики. Основними причинами саме такої структури посівів варто вважати такі чинники як економічна рентабельність та попит; зростання значення олійних культур (соя, ріпак, соняшник) через стабільний попит на зовнішньому ринку (зокрема, в Європі) та наявність місцевих переробних

підприємств; зміна кон'юнктури ринку, на яку аграрні виробники оперативно реагують, збільшуючи площі під культурами, які користуються попитом; агрокліматичні умови та ґрунти.

Водночас погодні умови можуть впливати на щорічну структуру посівів, змушуючи сільськогосподарські підприємства корегувати плани (наприклад, перехід на інші культури через затримку весняної посівної).

Окупація південних регіонів України, які традиційно були основними постачальниками овочів (наприклад, Херсонщина), стимулювала місцевих фермерів розширювати вирощування овочевих культур для забезпечення внутрішнього ринку. В той же час заради економії коштів та забезпечення кращої врожайності аграрії почали надавати пріоритет озимим культурам.

Прикордонне розташування області сприяє експорту продукції до Європи, що робить вирощування експортно-орієнтованих культур більш привабливим. Таким чином, структура посівів на Львівщині є динамічною і визначається поєднанням традиційного досвіду, природних умов та швидкою адаптацією до сучасних економічних викликів та потреб ринку.

Таблиця 2.6

Динаміка структури посівних площ в сільськогосподарських підприємствах Львівської області, відсотків

Види сільськогосподарських культур	2015 р.	2024 р.	Відхилення, пунктів
Зернові та зернобобові	47,3	40,9	-6,4
Технічні	18,7	32,5	+13,8
Кормові	15,2	7,9	-7,3
Інші культури	18,8	18,7	-0,1

Власне потреба в адаптації до нових умов господарювання та до динамічних змін кон'юнктури аграрного ринку є причиною кардинальних змін в структурі посівних площ виробників сільськогосподарської продукції області за останні 9 років. Зернові та зернобобові культури вже не є домінуючою часткою в структурі посівів сільськогосподарських культур, хоча й займають в останні

роки лідируюче становище. Серйозного розширення зазнали площі технічних, зокрема олійних культур, частка яких в останні роки зросла майже удвічі. Основною причиною такої ситуації є те, що такі культури більше орієнтовані на експорт та наявність на території області спеціалізованих переробних підприємств, що значно полегшує можливість та підвищує прибутковість реалізації вирощеної продукції. Разом з тим варто відзначити постійне скорочення площ під кормовими культурами як в абсолютному, так і відносному вимірі, що негативно позначається на розвитку тваринницької галузі.

Таблиця 2.7

Динаміка посівних площ в сільськогосподарських підприємствах Львівської області, тис. га

Культури	2010р.	2015р.	2020р.	2021р.	2022р.	2023р.	2024р.	2024р. у % до 2010р.
Всього посівів	221,1	317,8	391,7	403,5	425,0	423,0	435,9	202,3
Зернові та зернобобові	132,0	182,7	190,1	200,0	202,6	182,6	178,8	135,5
Цукрові буряки	12,4	12,1	12,6	14,2	15,0	14,7	16,0	129,0
Соняшник	0,1	11,4	30,5	40,5	43,5	39,3	17,5	175,0
Ріпак	43,9	52,8	67,0	51,3	46,6	56,0	51,4	117,1
Картопля	2,3	2,0	1,9	2,3	3,6	3,5	3,4	147,8
Овочі	1,5	1,6	1,8	1,7	1,7	2,0	2,0	133,3
Кормові культури	22,6	12,4	6,9	5,7	4,5	4,6	4,8	21,2

Як бачимо, сільськогосподарські підприємства області за останні роки розширили свої посівні площі більше, ніж вдвічі, однак суттєвого скорочення зазнали площі під посівами кормових культур. Оскільки ми вже згадували вище, галузь скотарства за темпами свого розвитку суттєво відстає від інших галузей сільського господарства. Певні зрушення можуть відбутись завдяки реалізації комплексної програми підтримки сільського господарства Львівської області на 2021-2025 роки, в межах якої Львівська обласна державна адміністрація активно підтримує виробників галузі скотарства та надає пріоритет малим суб'єктам господарювання на селі. Однак варто зазначити, що перелічені вище аграрні формування не входять до переліку

сільськогосподарських підприємств і тому в наших розрахунках не враховуються.

В межах програми передбачена фінансова підтримка у вигляді дотації за приріст поголів'я корів усіх напрямів продуктивності. Вже від початку 2025 року на цей напрям з обласного бюджету виділили 6 млн. гривень. Підтримку у вигляді дотації надавали за прирощене, у період з 1 січня 2024 року до 1 січня поточного року, поголів'я корів, або створене нове стадо корів, у розмірі 20 тис. грн. за одну голову. Максимальна сума підтримки для одного суб'єкта підприємництва становила 300 тис. гривень.

Загалом підтримку в сумі 5,8 млн. грн. отримали 36 учасників програми, серед яких 24 суб'єкти – це сімейні фермерські господарства. Серед учасників програми і прикладом успішного розвитку малого сімейного бізнесу на селі є сімейне фермерське господарство Любомира Федецького, яке створили у грудні 2022 року.

Виробничу діяльність сімейне фермерське господарство провадить у селі Сороки Львівські поблизу Львова. У власному господарстві утримують майже сотню голів великої рогатої худоби, з них 63 корови. Впродовж 2024 року збільшили поголів'я корів на 20 голів за рахунок власного відтворення, то ж господарство отримало максимальну суму підтримки – 300 тис. гривень. Щодня виробляють приблизно 1 тонну молока екстра класу, яке реалізують на переробне підприємство «Агропобутсервіс». Середньорічний надій на корову складає понад 5500 кг молока.

Впродовж 2024 року учасники програми збільшили поголів'я корів на 541 голову. У поточному році за даними органів статистики Львівщина є однією з п'яти областей України, які приростили поголів'я корів. Так, станом на 1 квітня 2025 року поголів'я корів у суб'єктів підприємництва області збільшилось на 0,2 тис. голів або на 3,5% в порівнянні до аналогічного періоду попереднього року.

Розширення площ посіву звичайно ж накладає позитивний відбиток на зростання обсягів виробництва рослинницької продукції в сільськогосподарських підприємствах Львівської області.

Таблиця 2.8

Динаміка валових зборів основних видів сільськогосподарських культур у Львівській області, тисяч тон

Види культур	2010р.	2015р.	2020р.	2021р.	2022р.	2023р.	2024р.	2024р. у % до 2010р.
Зернові та зернобобові	324,1	910,8	1189,1	1361,5	1426,4	1279,5	1402,4	432,7
Цукровий буряк	496,9	573,3	723,1	848,5	1109,2	967,9	1183,0	238,1
Соняшник	0,2	27,8	84,8	101,7	108,8	103,3	46,9	в 234,5 разів
Соя	4,4	76,1	229,0	283,8	289,9	370,1	558,6	в 126,9 разів
Ріпак	97,2	141,2	172,1	177,4	176,7	192,4	196,4	202,1
Картопля	48,9	46,3	49,1	78,9	115,9	119,7	119,0	243,4
Овочі	19,2	35,3	35,0	28,9	35,6	41,6	38,5	200,5

Розширення площ посівів основних товарних культур в сільськогосподарських підприємствах суттєво збільшило обсяги виробництва продукції рослинництва в динаміці. Сільськогосподарські підприємства Львівської області активно нарощують виробництво продукції рослинництва, що підтверджується як кількісними показниками (обсяги та посівні площі), так і часткою у загальному агросекторі. Однак, як і в будь-якій галузі, спостерігаються коливання від року до року, залежно від погодних умов та інших факторів.

Станом на 2024 рік валове виробництво продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області становило 24,2 млрд. грн. (у порівнянних цінах 2021р.). Частка рослинництва перевищувала 70% від загального обсягу сільськогосподарського виробництва в області.

Загальний обсяг виробництва продукції сільського господарства підприємствами області зріс із 25,1 млрд. грн. у 2021 році до 31,9 млрд. грн. у 2024 році. Приріст обсягів виробництва продукції рослинництва за цей період склав 25,4% (з 19,3 до 24,2 млрд. грн.). Відносно 2023 року виробництво продукції рослинництва у підприємствах зросло на 14,9%. У структурі виробництва продукції рослинництва у 2024 році переважали технічні культури (27,0%) та зернові і зернобобові культури (23,4%).

Аналізуючи індекси приросту продукції рослинництва в останні два роки (2023-24 р.р.), потрібно відзначити, що найбільший приріст спостерігається у виробництва сої (50,9%), цукрових буряків (22,2%), зернобобових культур (16,9%), ячменю(12,5 %) та пшениці (10,6 %). В той же час різко скоротилось виробництво соняшника (на 54,6 %) та гречки (на 58,9 %).

Суттєве збільшення виробництва продукції рослинництва сільськогосподарськими підприємствами Львівщини зумовлене комплексом факторів, що охоплюють технологічні, економічні та структурні зміни в аграрному секторі регіону.

Основні чинниками, що сформували таку ситуацію в рослинницькій галузі області варто вважати:

- активне впровадження сучасних технологій. Сільгосппідприємства інвестують у новітні технології обробітку ґрунту (наприклад, mini-till або no-till), використання високопродуктивного насіння інтенсивних сортів та точне землеробство. Це дозволяє оптимізувати використання ресурсів та підвищити врожайність;

- збільшення попиту на продукцію та ринкова кон'юнктура. Зростання світового та внутрішнього попиту на певну продукцію (зокрема, олійні культури, такі як ріпак та соняшник, а також зернові) стимулює виробників збільшувати посівні площі та обсяги виробництва.

- зміна структури посівних площ. Відбулася переорієнтація з менш рентабельних культур на більш прибуткові технічні культури. Згідно зі статистичними даними за 2024 рік, технічні культури займали найбільшу частку в структурі виробництва продукції рослинництва в області.

- інвестиції в матеріально-технічну базу. Модернізація парку сільськогосподарської техніки, будівництво сучасних елеваторів та сховищ дозволяє ефективніше проводити польові роботи та мінімізувати втрати врожаю після збору.

- підтримка та фінансування. Наявність державних та регіональних програм підтримки аграрного сектору, а також доступ до банківських кредитів,

сприяє фінансовій спроможності підприємств для розширення та модернізації виробництва.

- консолідація земель. Процеси укрупнення сільськогосподарських підприємств та концентрації земельних банків дозволяють досягати ефекту масштабу, що робить виробництво більш ефективним та інвестиційно привабливим.

Перелічені фактори в сукупності сприяли значному зростанню валового виробництва продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області.

2.3. Оцінка економічної ефективності виробництва продукції рослинництва

Одним з ключових індикаторів ефективності виробництва продукції рослинництва, що показує, скільки продукції збирають з одиниці площі або з однієї рослини, є рівень урожайності через свою здатність прямо впливати на прибутковість, окупність інвестицій, раціональне використання ресурсів (землі, добрив, води) та загальну продуктивність аграрного сектору. Вища урожайність означає більше продукції з меншими затратами на тій же площі, що є основою сталого розвитку та конкурентоспроможності.

В найзагальнішому розумінні урожайність рослинницької продукції можна вважати показником, який відображає:

- економічну ефективність, оскільки при тих же затратах з одиниці посівної площі отримується більше продукції;

- ресурсоефективність, оскільки висока урожайність свідчить про ефективне використання землі, води, добрив, пестицидів, що знижує питомі витрати на одиницю продукції.

- технологічну ефективність, оскільки високий рівень врожайності свідчить про якість застосування сівозміни, сортів, агротехніки, удобрення, захисту рослин.

- екологічну стійкість, оскільки висока урожайність дозволяє отримувати потрібну кількість продукції, не розширюючи орні землі, що зберігає біологічне різноманіття та ґрунти.

Економічна оцінка визначення економічної ефективності через урожайність може проводитись за допомогою використання наступних алгоритмів:

- 1) порівнянням з прогнозом та рівнем минулих років;
- 2) порівнянням з середніми показниками по регіону чи країні;
- 3) аналізом собівартості одиниці продукції, оскільки зниження собівартості при зростанні урожайності є головним показником економічної вигоди;
- 4) Оцінкою рівня рентабельності, так як підвищення урожайності при стабільних витратах підвищує рентабельність.

Урожайність є інтегральним показником, що відображає як природні фактори, так і якість управління господарством, агротехнікою та інвестиціями, роблячи її фундаментальним критерієм оцінки успішності виробництва в рослинництві.

Урожайність є ключовим натуральним показником ефективності виробництва продукції рослинництва, який вимірює продуктивність використання земельних ресурсів. Вона відображає кількісний результат вкладених зусиль та ресурсів на одиницю площі, але не є єдиним критерієм економічної ефективності.

В економічній літературі часто розглядають урожайність як критерій, що відображає:

- показник продуктивності землі. Урожайність (зазвичай вимірюється в центнерах з гектара) показує, скільки продукції можна отримати з конкретної ділянки землі, що є фундаментальним для аграрного сектору.

- відображення інтенсифікації виробництва. Зростання урожайності часто є результатом застосування сучасних технологій, якісного насіння, добрив, засобів захисту рослин та вдосконалення агротехнічних підходів до виробництва конкретного виду рослинницької продукції.

- вплив на кінцеві економічні показники. Висока врожайність прямо впливає на валовий збір продукції, а отже, і на обсяги реалізації, виручку та прибуток підприємства.

- основа для подальших розрахунків. Дані про врожайність є вихідними для розрахунку інших важливих економічних показників, таких як собівартість одиниці продукції (чим вища врожайність, тим, зазвичай, нижча собівартість одиниці продукції), прибуток з гектара та рентабельність виробництва.

Хоча урожайність є критично важливою, вона не може повною мірою характеризувати економічну ефективність виробництва. Для отримання повної картини необхідно аналізувати її в комплексі з іншими показниками:

1) Собівартість продукції. Високий рівень урожайності може бути досягнутий ціною надмірних витрат, що знизить загальну рентабельність.

2) Ціна реалізації. Ринкова ціна на продукцію визначає кінцеву виручку.

3) Прибуток та рівень рентабельності. Ці показники інтегрують як обсяг виробництва (урожайність), так і витрати та доходи.

Таким чином, урожайність є необхідною, але недостатньою умовою визначення загальної економічної ефективності виробництва продукції рослинництва. Її аналіз дозволяє оцінити біологічну та технологічну продуктивність, яка є основою для фінансового успіху аграрного підприємства.

Таблиця 2.9

Динаміка урожайності основних культур в сільськогосподарських підприємствах Львівської області

Види культур	2010р.	2015р.	2020р.	2021р.	2022р.	2023р.	2024р.	2024р. у % до 2010р.
Зернові та зернобобові	26,0	50,4	62,6	69,2	70,7	71,6	78,5	301,9
Цукровий буряк	402	475	576	597	738	659	739	183,8
Соняшник	16,8	25,4	27,0	25,2	25,1	26,5	26,8	159,5
Соя	14,2	19,5	28,2	29,9	27,8	31,7	34,4	242,3
Ріпак	23,0	26,8	25,8	33,9	37,7	34,5	38,2	166,1
Картопля	221	235	264	343	322	345	345	156,1
Овочі	134	223	201	177	209	213	210	156,7

За останні три роки суттєво підвищився рівень врожайності культур, що вирощуються в сільськогосподарських підприємствах Львівської області. Найбільше зростання спостерігається по групі зернових та зернобобових культур (більше ніж в 3 рази), а також по сої (майже у 2,5 разів). За рештою культур підвищення врожайності також є суттєвим і відносний приріст перевищує 50 %.

Підвищення врожайності за рахунок внесення добрив досягається правильним поєднанням мінеральних (азот, фосфор, калій) та органічних (гній, компост, біогумус) добрив, які забезпечують рослини необхідними поживними речовинами, покращують структуру ґрунту та стимулюють його біологічну активність, а застосування інноваційних біологічних добрив та правильних технологій (стрічкове внесення, позакореневі підживлення) допомагає досягти значного приросту врожаю. Ключовим є врахування потреб конкретної культури, типу ґрунту та стадії розвитку рослини для уникнення надмірного внесення, що може знизити врожайність, і дотримання сівозмін.

Прийнято виділяти окремі групи добрив, які суттєво стимулюють зростання рівня врожайності та виходу продукції з одиниці площі:

- **Мінеральні.** До них відносять азотні добрива (селітра), фосфорні (суперфосфат), калійні, комплексні (нітроамофоска). Вони забезпечують швидке живлення рослин, особливо азот.

- **Органічні.** Гній, компост, біогумус, сидерати покращують родючість ґрунту, його структуру та водний режим, а також покращують смакові якості продукції.

- **Біодобрива та біостимулятори.** Стимулюють розвиток кореневої системи та імунітет рослини, як для прикладу Квантум ФІТОФОС, що містить фосфіти, або комплексні препарати з фітогормонами.

Сучасна агрохімічна наука виділяє певні технології та методи внесення добрив, дотримання яких є бажаним у виробничому процесі:

- основне, припосівне та підживлення. Добрива вносять до посіву (основне), безпосередньо в рядки під час сівби (припосівне) або в період вегетації (підживлення).

- стрічкове внесення. Мається на увазі внесення добрив (особливо N та P), яке може дати додатковий приріст до 0.34-0.67 т/га порівняно з розкидним методом, оскільки добрива розміщуються ближче до кореневої зони.

- позакореневі підживлення. Мова йде про внесення добрив (мікроелементів, біостимуляторів) безпосередньо на листя для швидкого засвоєння протягом вегетації.

При внесенні добрив необхідно дотримуватись визначальних принципів:

- Обов'язкове проведення попереднього аналізу ґрунту, яке має за мету визначення потреби ґрунту в елементах живлення.
- Дотримання оптимальної та раціональної сівозміни, що полягає у чергуванні культур для підтримки родючості ґрунту.
- Дотримання закону граничної врожайності. Часто буває, що надмірне внесення добрив може призвести до зниження врожайності або її стагнації.
- Принцип екологічності, який вказує, що використання біологічних добрив та дотримання норм їх внесення зменшує шкоду для екосистеми.

Таблиця 2.10

Динаміка внесення добрив в сільськогосподарських підприємствах Львівської області

Види добрив	2010р.	2015р.	2020р.	2021р.	2022р.	2023р.	2024р.	2024р. у % до 2010р.
Мінеральні добрива в поживних речовинах, т								
Всього	24785	47471	63022	66900	60514	51900	48939	197,5
в т.ч. азотні	15240	28635	42936	47038	45509	36208	32684	214,5
калійні	5327	9072	10420	10030	8583	7712	8428	158,2
фосфорні	4218	9764	9666	9832	9422	7980	7827	185,6
Органічні добрива, т								
Всього	163083	342435	165022	98854	122950	206894	308123	189,0
Мінеральні добрива в поживних речовинах на 1 га посівної площі, кг								
Всього	121	156	185	184	156	150	142	117,4
в т.ч. азотні	74	94	126	129	110	104	95	128,4
калійні	21	30	31	28	22	22	24	114,3
фосфорні	26	32	28	27	24	23	23	88,5
Органічні добрива на 1 га посівної площі, кг								
Всього	797	1123	484	272	317	597	895	112,3

Кількість внесених мінеральних та органічних добрив під посіви сільськогосподарських культур в динаміці за останні 15 років також невпинно

зростає, однак необхідно відзначити певні особливості такого зростання. По-перше відчутним виглядає збільшення кількості внесених добрив лише в абсолютному вимірі, що є цілком зрозумілим, зважаючи на значне розширення площ посіву в сільськогосподарських підприємствах області. Якщо ж проаналізувати їх кількість з розрахунку на одиницю посівної площі, то зміни будуть не такими вражаючими (зростання в межах 15-20 %), а, наприклад фосфорних добрив в поживних речовинах на 1 га посівів було внесено навіть менше, ніж в 2010 році. Звичайно ж, суттєвий негативний відбиток наклали бойові дії, які спричинили економічну кризу, суттєве здорожчання енергетичних ресурсів, які відіграють одну з визначальних ролей у виробництві мінеральних, особливо азотних, добрив.

В структурі мінеральних добрив, внесених під урожай 2024 року, найбільшу частку займають азотні добрива (66,8%), дещо меншу калійні (17,2%) та фосфорні (16,0%). З органічних добрив найчастіше використовується гній сільськогосподарських тварин (92,1% в структурі всієї органіки), значно менше використовується послід свійської птиці (7,4%).

Пестициди та гербіциди відіграють ключову роль у підвищенні врожайності, знищуючи бур'яни, шкідників та хвороби, які конкурують з культурними рослинами за ресурси (світло, вода, поживні речовини) або завдають їм прямої шкоди, тим самим мінімізуючи втрати врожаю та забезпечуючи його значне збільшення, хоча їх надмірне використання має серйозні екологічні наслідки.

Основну та важливу роль гербіциди відіграють у боротьбі з бур'янами, знищуючи небажану рослинність, яка забирає у культурних рослин воду, поживні речовини та світло, які є критично важливим для формування врожаю, особливо на ранніх етапах розвитку культур, зокрема таких як соя, цукрові буряки.

Пестициди в основному використовуються з метою захисту посівів сільськогосподарських культур від шкідників та хвороб (включаючи інсектициди проти комах та фунгіциди проти грибків). Вони запобігають

знищенню рослин шкідливими організмами, зберігаючи їхню біомасу та потенціал для плодоношення.

Застосування цих засобів запобігає значним втратам урожаю, які могли б виникнути внаслідок забур'яненості або ураження шкідниками, що прямо впливає на кінцевий результат (врожайність з гектара). Застосування цих засобів значно зменшує обсяги врожаю, які інакше були б втрачені через пошкодження шкідниками або конкуренцію з бур'янами, що є критичним для забезпечення продовольчої безпеки. Контроль шкідників та бур'янів підвищує ефективність використання інших сільськогосподарських ресурсів, таких як добрива та вода, гарантуючи, що ці ресурси споживаються культурними рослинами, а не конкурентами. Незаперечним є те, ці хімічні засоби є важливими інструментами в сучасному інтенсивному землеробстві, які дозволяють отримувати стабільно високі врожаї.

Однак потрібно враховувати певні вразливі моменти, які можуть виникнути при невмілому застосування пестицидів та гербіцидів, оскільки вони можуть заподіяти екологічну шкоду довкіллю, зокрема забруднювати ґрунти, ґрунтові води, повітря, знищувати біорізноманіття (наприклад, комах-запилювачів). Також варто пам'ятати, що їх використання пов'язане з негативними наслідками для здоров'я людини. Ефективність препаратів залежить від умов (вологість, температура), і їхнє застосування вимагає розумного підходу, щоб максимізувати користь і мінімізувати шкоду. Отже, пестициди та гербіциди є інструментами, що дозволяють сільському господарству досягати високих показників врожайності, але їхнє використання має бути збалансованим та відповідальним.

Ключовим фактором підвищення врожайності є вапнування ґрунтів, оскільки воно нейтралізує надлишкову кислотність, робить фосфор та інші мікроелементи доступнішими для рослин, покращує структуру ґрунту та підвищує ефективність добрив, створюючи оптимальні умови для росту кореневої системи, що призводить до значного приросту врожаю. Це особливо важливо для кислих ґрунтів, де без меліорації рослини не можуть повноцінно засвоювати поживні речовини.

Цікавим є аналіз застосування пестицидів та гербіцидів, використаних сільськогосподарськими підприємствами під урожай 2024 року. Це дасть змогу диференціювати сільськогосподарські культури за ступенем залежності їх продуктивності від кількості внесених під посіви отрутохімікатів.

Таблиця 2.11

Застосування пестицидів та гербіцидів сільськогосподарськими підприємствами Львівської області, 2024 р., кг

Види культур	Всього	в тому числі					З розрахунку на 1 га посівної площі
		фунгі- циди	гербі- циди	інсекти- циди	регуля- тори росту рослин	інші засоби захисту рослин	
Всього	676741	134396	494603	23362	24057	323	1,967
Зернові та зернобобові	242531	36193	180737	6532	18746	323	1,655
Цукровий буряк	64989	32456	32138	395	-	-	4,432
Соняшник	27546	4133	22174	1014	225	-	1,832
Ріпак	81708	20802	48238	8557	4111	-	1,848
Соя	231581	22798	202515	5363	905	-	1,999
Картопля	23396	16481	5803	1052	60	-	7,796
Овочі	2944	1532	958	444	10	-	1,614

Як бачимо, найбільшого застосування отрутохімікатів із сільськогосподарських культур потребують цукрові буряки та картопля (відповідно 4,432 та 7,796 кг на 1 га посівної площі), а найменш вибагливими до застосування гербіцидів та пестицидів є зернові та зернобобові культури (1,655 кг на 1 га посіву).

Мінеральні та органічні добрива, а також різного роду отрутохімікати використовуються сільськогосподарськими підприємствами області як регулюючі чинники потенційного зростання рівня урожайності продукції на абсолютно значній частці посівів сільськогосподарських культур, що видно з даних таблиці 2.12.

За всіма найпоширенішими сільськогосподарськими культурами ця частка перевищує 90%, що є позитивним явищем у веденні виробничого процесу в рослинництві. Однак варто відзначити негативну тенденцію щодо мінімізації

внесення органічних добрив під посіви більшості культур, що ще раз свідчить про відсталість розвитку тваринницької галузі в сільськогосподарських підприємствах Львівської області.

Таблиця 2.12

Удобрена площа сільськогосподарськими підприємствами Львівської області під урожай основних культур 2024 року

Види культур	Мінеральні добрива		Органічні добрива		Застосовано пестицидів	
	Всього, тис.га	Частка удобреної площі, %	Всього, тис.га	Частка удобреної площі, %	Всього, тис.га	Частка обробленої площі, %
Всього	323,3	93,9	58,0	16,9	328,4	95,5
Зернові та зернобобові	140,0	95,5	23,0	15,7	138,8	94,7
Цукровий буряк	14,0	95,1	12,0	81,8	13,9	94,4
Соняшник	14,8	98,7	-	-	14,8	98,7
Ріпак	43,4	98,2	5,4	12,2	42,9	97,1
Соя	104,4	90,2	16,9	14,6	11,6	96,4

За допомогою здійснення вапнування ґрунту відбувається нейтралізація його кислотності, знижується високий вміст іонів алюмінію та марганцю, які є токсичними для рослин. Також важливим чинником є покращення доступності фосфору, оскільки в кислому середовищі фосфор зв'язується з алюмінієм та залізом, а вапнування вивільняє його, роблячи доступним для коренів. Наступним позитивним моментом варто вважати збагачення ґрунту кальцієм та магнієм, так як вапно є джерелом цих важливих елементів, яких може бракувати в кислих ґрунтах. Вапнування також значно збільшує віддачу від внесених мінеральних та органічних добрив, особливо калійних, сприяє утворенню грудочок, покращуючи аерацію, водопроникність та вологоутримання. Вапнування є не просто розкисленням, а комплексним заходом, що оптимізує агрофізичні та агрохімічні властивості кислих ґрунтів та прямо сприяє суттєвому зростанню урожайності сільськогосподарських культур.

Вапнування ґрунту широко використовується сільськогосподарськими підприємствами Львівської області як один із важливих агротехнічних заходів щодо зростання урожайності сільськогосподарських культур та підвищення ефективності галузі рослинництва.

Таблиця 2.13

Динаміка вапнування ґрунтів та застосування засобів захисту рослин і сільськогосподарських підприємствах Львівської області

Показники	2010р.	2015р.	2020р.	2021р.	2022р.	2023р.	2024р.	2024р. у % до 2010р.
Площа вапнування ґрунтів, га	3601	4347	7238	5779	6052	7152	13967	387,9
Внесено вапнякового борошна та інших вапнякових матеріалів, т	11741	25993	32088	16489	17291	16542	20048	170,8
Площа, на якій застосовувались засоби захисту рослин, га	147686	228365	324772	348585	372272	336641	328558	222,5
у тому числі пестициди	139442	214721	324765	348585	372272	336641	328444	235,6

Безумовно, одним з ключових чинників ефективності варто вважати платоспроможність сільськогосподарських підприємств Львівської області, оскільки вона демонструє здатність підприємства своєчасно виконувати свої фінансові зобов'язання, підтримуючи довіру партнерів та стабільність діяльності, що забезпечує безперервність операцій та фінансову стійкість. Її відсутність часто призводить до кризи ліквідності, банкрутства, втрати репутації, а отже, до падіння загальної ефективності. Висока платоспроможність дозволяє отримувати кредити, вигідно співпрацювати та інвестувати, тоді як низька – обмежує можливості, що напряму впливає на прибутковість та розвиток.

Підприємства з високим рівнем платоспроможності мають безпроблемний доступ до фінансування, завдяки можливості значно легше отримувати кредити, оскільки банки бачать їх як надійних позичальників, що дозволяє інвестувати в зростання. Також важливим чинником варто вважати те, що

надійність у розрахунках підвищує лояльність постачальників та клієнтів, покращуючи умови співпраці та знижуючи операційні ризики.

Також високий рівень платоспроможності підприємств аграрної сфери певною мірою гарантує операційну безперервність діяльності, оскільки наявність коштів для покриття поточних витрат (зарплата, оренда, закупівлі) забезпечує безперебійну роботу та виробництво. Платоспроможність показує фінансове здоров'я, здатність протистояти кризам, що є основою довгострокової прибутковості, зміцнює імідж компанії на ринку, залучаючи інвестиції та таланти.

Таким чином, платоспроможність є не просто показником, а фундаментом, що визначає операційну життєздатність, інвестиційну привабливість та загальну фінансову ефективність бізнесу.

Ефективність виробництва продукції рослинництва в значній мірі залежить від умов кредитування, оскільки доступ до фінансування, процентні ставки, терміни погашення та наявність пільг визначають можливість оновлення техніки, закупівлі якісного насіння та добрив, впровадження інновацій та стійкість до ризиків, що впливає на урожайність і прибутковість агробізнесу.

Легкість отримання фінансування дозволяє фермерам та крупним аграрним холдингам інвестувати в сучасні технології, що підвищує врожайність (наприклад, точне землеробство), і знижує собівартість продукції, роблячи аграрний сектор більш конкурентоспроможним.

Високі відсоткові ставки банків та інших кредитних установ збільшують фінансове навантаження, зменшують чистий прибуток і можуть відлякати від інвестицій, тоді як низькі ставки стимулюють розвиток. Довгострокові кредити дають можливість інвестувати у капіталомісткі проекти (іригація, нові площі), тоді як короткострокові – покривати сезонні витрати (посівна, збір врожаю).

Вимоги до застави (земля, техніка) можуть бути бар'єром, обмежуючи доступ до кредитів для молодих фермерів чи тих, хто не має значних активів. Разом з тим без кредитів аграрії не можуть оновити парк техніки, використовувати якісні засоби захисту рослин та добрива, що призводить до низької врожайності.

Доступ до зовнішнього фінансування дозволяє пережити несприятливі роки (посуха, град), зменшує ризик банкрутства. Кредити дають змогу розширювати виробництво, переходити на більш прибуткові культури, створювати додану вартість. Сприятливі умови кредитування є свого роду каталізатором для зростання ефективності, інновацій та конкурентоспроможності рослинництва, тоді як жорсткі умови гальмують розвиток галузі.

Чинником, який безпосередньо впливає на ефективність виробництва продукції є ціна, яка здійснює цей вплив через свої функції (регулюючу, розподільчу, стимулюючу), попит і пропозицію, конкуренцію та собівартість, визначаючи прибуток, конкурентоспроможність та стимулюючи розвиток, оновлення асортименту та раціональне використання ресурсів, що загалом впливає на загальну ефективність підприємства. Ціна є не єдиним, але дуже важливим чинником, який впливає на загальну ефективність продукції як з економічної точки зору, так і з точки зору сприйняття споживачами. Встановлення правильної ціни вимагає балансу між витратами, попитом, конкуренцією та очікуваннями споживачів.

Стимулююча функція ціни полягає в тому, що високі ціни можуть стимулювати підприємство впроваджувати інновації, покращувати якість продукції та знижувати витрати, щоб максимізувати прибуток, що підвищує загальну ефективність.

Під регулюючою функцією мається на увазі здатність цінового чинника перерозподіти ресурси, спрямовуючи їх туди, де попит найвищий, що підвищує ефективність їх використання в економіці. Високий попит на певну продукцію при певній ціні може сигналізувати про ефективність виробництва, тоді як низький попит при високій ціні вказує на неефективність.

Ціна безпосередньо впливає на конкурентоспроможність. Надто висока ціна знижує її, навіть якщо якість висока, а надто низька може означати низьку якість або демпінг, що негативно впливає на прибуток.

Споживачі продукції, товарів та послуг часто сприймають ціну як відображення якості. Вища ціна зазвичай асоціюється з кращими

характеристиками, матеріалами або продуктивністю, що формує відповідні очікування. Це явище відоме як евристика "ціна-якість" або "маркетинговий ефект плацебо".

Ціна часто виконує роль сприйняття цінності, оскільки допомагає споживачеві оцінити, чи вартий продукт його часу та інвестицій. Вона є матеріальним вираженням усіх матеріальних і нематеріальних аспектів продукту в свідомості покупця. Разом з тим цінова стратегія відіграє вирішальну роль у формуванні іміджу бренду. Високі ціни на певні товари часто створюють ауру ексклюзивності та високої якості, тоді як низькі ціни акцентують на доступності та вигідності.

На жаль в період дії воєнного стану багато даних, які б дали можливість більш глибоко оцінити формування рівня ефективності виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області, є конфіденційними та не підлягають публічному розголосу. Це в основному стосується інформації фінансової звітності, оскільки на її основі формується рівень економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, який в час економічної нестабільності є надзвичайно важливою категорією.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

3.1. Інноваційно-інвестиційний шлях розвитку як чинник підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств

Інноваційно-інвестиційний шлях є ключовою передумовою сталого розвитку, зростання ефективності виробництва продукції та підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств в довгостроковій перспективі. Його застосування в аграрній сфері у значній мірі забезпечує оновлення основних фондів, впровадження передових технологій виробництва аграрної продукції, покращення її якості, зниження витрат, підвищення конкурентоспроможності та прибутковості завдяки модернізації виробництва, що веде до суттєвого зростання обсягів виробництва та зміцнення продовольчої безпеки країни.

Інвестиційні вкладення дають змогу купувати нову техніку, обладнання та запроваджувати сучасні технології, що підвищує продуктивність праці, що в свою чергу дозволяє підприємствам краще конкурувати на ринку сільськогосподарської продукції. Інвестиції в сучасні технології обробки та зберігання покращують якість, що важливо для експорту.

У свою чергу запровадження інноваційних технологій вирощування продукції рослинництва (наприклад, енергоефективних) дає можливості оптимізувати використання ресурсів, зменшуючи витрати. Впровадження інноваційного підходу до розвитку підприємств сприяє переходу до більш стійких та екологічно безпечних методів ведення сільського господарства.

Одними з найпоширеніших заходів інноваційного підходу в рослинництві є використання ів, GPS-технологій, сенсорів для точного землеробства (precision farming).

У сфері розвитку біотехнологій часто використовують заходи, спрямовані на покращення селекції, застосовують різного роду генетичні модифікації (дебати), біопрепарати, автоматизовані системи поливу, системи управління господарством.

Інноваційні підходи у веденні агробізнесу передбачають використання нових моделей управління, які ґрунтуються на інтеграції рослинництва з іншими галузями.

В результаті впровадження інноваційно-інвестиційного шляху можна досягти суттєвого зростання прибутків за рахунок збільшення врожайності та зниження витрат; збільшення обсягів виробництва та експорту аграрної продукції; створення нових робочих місць та підвищення кваліфікації персоналу; посилення продовольчої безпеки країни.

Таким чином, інноваційно-інвестиційний підхід є не просто бажаним, а критично необхідним для виживання та розвитку аграрних підприємств в умовах глобальної конкуренції та викликів, пов'язаних зі зміною клімату та зростанням вимог споживачів.

Інноваційно-інвестиційний шлях розвитку є критично важливим чинником підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні, оскільки він забезпечує систематичне оновлення виробничого капіталу, прискорення науково-технічного прогресу та підвищення конкурентоспроможності продукції. Впровадження інноваційних технологій та інвестиції в сучасне обладнання сприяють збільшенню обсягів аграрного виробництва та покращенню його якісних показників. В умовах посилення конкуренції на внутрішньому та світовому ринках, інновації дозволяють підприємствам оптимізувати витрати, підвищувати продуктивність праці та пропонувати продукцію з вищою доданою вартістю.

Інвестиції в наукові розробки та їх подальше впровадження (селекційно-генетичні, виробничо-технологічні та організаційно-управлінські інновації) є основою для модернізації рослинницької галузі в сільськогосподарських підприємствах Львівської області.

Перехід до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку необхідним для подолання сировинної спрямованості аграрного сектору та неефективного використання сучасних технологій. Активізація інвестиційної діяльності, зокрема залучення іноземних інвестицій, забезпечує економічне зростання та розвиток підприємницької діяльності в сільській місцевості.

Незважаючи на значні переваги, інноваційно-інвестиційний шлях розвитку стикається з перешкодами, зокрема нестачею фінансових ресурсів в достатньому обсязі, оскільки вимагає значних витрат на моделювання, випробування та впровадження інновацій, що не завжди доступні малим та середнім підприємствам.

Також в умовах воєнного стану в Україні існує потреба у висококваліфікованих кадрах, готових працювати в сільській місцевості та володіти сучасними інноваційними технологіями. В останні роки значно скоротилась чисельність населення працездатного віку, існує свого роду кадровий голод не лише в аграрній сфері.

Для повноцінного переходу на інноваційний шлях потрібна дієва державна інноваційно-інвестиційна політика, яка стимулюватиме цей процес. Вона має включати законодавчу базу, визначення пріоритетних напрямків, програми та гарантії захисту інвестицій для стимулювання створення новітніх технологій, модернізації виробництва та підвищення ефективності сільського господарства через фінансові механізми та підтримку наукових розробок, забезпечуючи сталий розвиток галузі та конкурентоспроможність аграрної продукції.

Звичайно, що в умовах воєнного стану, при серйозному занепаді розвитку економіки, переважному спрямуванні бюджетних коштів на підтримку війська говорити про масштабну та повноцінну підтримку аграрного сектора з боку держави не приходитьсья. Проте все ж варто виокремити основні напрями діяльності уряду в цьому напрямку:

- створення умов для інновацій шляхом прийняття нормативно-правових про інвестиції та інноваційну діяльність, що гарантують захист вкладень та регулюють процес;

- розробка та реалізація державних, галузевих та регіональних цільових програм підтримки інновацій в агросекторі;

- виділення коштів державного та місцевих бюджетів для створення нових та відновлення вже наявних основних фондів сільськогосподарських підприємств (інфраструктури, селекційних центрів тощо);

- надання пільгових кредитів, грантів, субсидій для аграрних підприємств, що впроваджують інновації (наприклад, точне землеробство, біотехнології, переробку виробленої продукції);

- визначення стратегічних напрямків інноваційно-інвестиційного розвитку сільськогосподарських підприємств, таких як біоенергетика, цифровізація, органічне землеробство, інноваційне тваринництво;

- фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт для розробки нових продуктів та технологій для сільського господарства;

- розвиток логістичних хабів, інноваційних парків, технопарків для агробізнесу;

- розвиток міжнародної співпраці шляхом залучення іноземних інвестицій та технологій через спільні проекти.

Державна підтримка інноваційно-інвестиційного розвитку сільськогосподарських підприємств повинна бути зосереджена на підвищенні конкурентоспроможності, забезпеченні продовольчої безпеки та переходу агропромислового комплексу на шлях сталого, високотехнологічного розвитку.

Основні механізми та інструменти державної підтримки сільського господарства повинні враховувати наступні аспекти:

- пропозиції держави щодо отримання різноманітних грантів для аграріїв, зокрема для започаткування або розвитку бізнесу. Прикладом є програма «Грант на сад», яка надається через портал «Дія» і спрямована на підтримку садівництва та будівництва теплиць;

- введення в дію програми пільгового кредитування «Доступні кредити 5-7-9%», яка передбачає часткову компенсацію відсоткових ставок за кредитами для сільськогосподарських виробників, зокрема, на інвестиційні цілі.

- часткову компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання;

- надання прямих субсидій виробникам, зокрема малим фермерським господарствам на оброблювані землі та інші види діяльності;

- формування з боку державних інституцій законодавчих основ для стимулювання інноваційної діяльності та захисту інвестицій, визначення

пріоритетних напрямів інноваційного розвитку та забезпечення державних гарантій для інвесторів;

- продовження функціонування державною установи «Офіс із залучення та підтримки інвестицій» (UkraineInvest), яка супроводжує інвесторів із значними інвестиціями у підготовці та реалізації проектів;

- Налагодження розвитку AgroTech шляхом розробки та тестування інноваційних рішень в агросекторі (AgroTech) через створення R&D хабів та підтримку стартапів.

Загальною метою цих заходів з боку держави має бути підвищення техніко-економічного рівня виробництва, покращення інвестиційного клімату та забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектору України на світовому ринку шляхом інноваційного розвитку.

В умовах воєнного стану державне фінансування агропромислового комплексу стикається зі значними проблемами, які обумовлені як прямими наслідками бойових дій, так і загальноекономічною ситуацією в країні.

Насамперед варто вести мову про переорієнтацію бюджетних пріоритетів, оскільки лєвова частка державних видатків спрямована на оборону та безпеку, що неминує призводить до скорочення фінансування програм підтримки сільського господарства. Війна спричинила величезний дефіцит бюджету, який частково покривається за рахунок міжнародної допомоги та внутрішніх запозичень. Це обмежує можливості для повноцінного фінансування довоєнних програм розвитку сільського господарства.

Величезні прямі збитки, завдані аграрному сектору (пошкоджені елеватори, техніка, склади, системи меліорації), вимагають значних коштів на відновлення, що створює додаткове навантаження на обмежені фінансові ресурси держави. Значна частина сільськогосподарських земель, особливо на півдні та сході, перебуває під окупацією або замінована, що зменшує загальний потенціал виробництва та, відповідно, податкові надходження до бюджету.

Блокада або ускладнення роботи морських портів призвели до зниження доходів аграріїв, що, звичайно ж, зменшує їхню платоспроможність та можливість самостійно інвестувати у виробництво. Це збільшує потребу в

державній підтримці, яку бюджет не завжди може забезпечити. Підвищення цін на паливо, добрива, насіння та інші ресурси збільшує фінансовий дефіцит аграрних підприємств, особливо малих та середніх фермерів, яким складніше отримати доступ до необхідного фінансування.

Незважаючи на те, що програми пільгового кредитування («Доступні кредити 5-7-9%») та гранти продовжують частково діяти і відіграють важливу роль, їх обсяги та умови не завжди можуть повністю покрити нагальні потреби всіх аграріїв, особливо тих, хто працює в зонах підвищеного ризику.

Значна частина фінансової підтримки агросектору під час війни надходить від міжнародних донорів та партнерів (наприклад, ФАО, Світовий банк), що робить фінансування критично вразливим до змін умов та обсягів цієї допомоги.

Ці проблеми створюють складну ситуацію для аграріїв і вимагають постійного коригування державної політики та залучення додаткових джерел фінансування для забезпечення продовольчої безпеки країни та підтримки економіки.

3.2. Підвищення ефективності комерційної діяльності підприємств за рахунок вдосконалення маркетингово-збутової ланки

Покращення результатів виробничо-комерційної діяльності сільськогосподарських підприємств Львівської області є можливим також за рахунок налагодження та вдосконалення маркетингово-збутової діяльності.

Необхідним та важливим заходом в даному напрямку діяльності підприємств є постійний моніторинг ціни на сільськогосподарську продукцію. Важливим в даному аспекті виглядає аналіз цінових коливань на окремі види продукції як в динаміці, так і в просторі, вивчаючи ситуацію на місцевому, регіональному та зовнішньому ринках сільськогосподарської продукції з метою прийняття оптимального управлінського рішення щодо терміну та місця реалізації виробленої продукції.

Зважаючи на порівняну вигідність реалізації зерна та сировини для олійної промисловості у зимово-весняний період через вищий попит та вищу ціну,

підприємства повинні налагодити процес зберігання виробленої продукції без втрати нею товарних кондицій та погіршення її якості.

Збутова діяльність сільськогосподарських підприємств, яку часто в економічній літературі називають комерційною, відіграє одну з ключових ролей в потенційному підвищенні ефективності рослинницької галузі. Оскільки ключовим у рослинництві вважається виробництво зерна як одного з найбільш орієнтованого на експорт виду продукції, власне ефективність зернового господарства в більшості випадків визначає результативність галузі рослинництва. Часткова втрата морського зернового коридору значно ускладнила потенційний експортний потенціал багатьох виробників зернової продукції, оскільки використання автомобільного та залізничного транспорту як альтернативного виду доставки продукції до кінцевого споживача є менш вигідним.

Власне суттєве зростання логістики та транспортних послуг, поряд із зниженням закупівельних цін на вироблену продукцію стали основними чинниками, які спричинили зменшення суми отриманих прибутків від реалізації виробленої продукції сільськогосподарськими підприємствами області. Є цілком логічним та зрозумілим те, що стабільність закупівельних цін на зерно є запорукою високої ефективності рослинницької галузі, оскільки власне розмір ціни має насамперед відшкодувати вартість капіталу, анонсованого у виробництво продукції та сприяти забезпеченню хоча б мінімального розміру розширеного відтворення.

Ускладнення експортних операцій через порушення логістичних і транспортних маршрутів та часткове блокування українського експорту зі сторони фермерів східноєвропейських країн-сусідів стало причиною утворення надлишку запасів зерна в Україні. Звичайно ж, частина дрібних товаровиробників не володіють значними складськими потужностями для зберігання виробленої продукції, а це у свою чергу стало причиною зниження закупівельних цін на внутрішньому ринку зерна.

Навіть враховуючи ситуацію, що закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію в динаміці постійно зростають, вартість

насіння, добрив, отрутохімікатів, енергетичних та інших матеріальних ресурсів зростає швидшими темпами, що негативно впливає на платоспроможність та фінансову стійкість виробників сільськогосподарської продукції.

До повномасштабного вторгнення понад 99% українського зерна експортувалося морем. Блокування або окупація ключових портів (таких як Маріуполь, Бердянськ, Херсон, а також періодичні загрози в Чорноморському регіоні) змусили шукати альтернативні, менш ефективні шляхи експорту. Можливості "Укрзалізниці" щодо вивезення експортної продукції обмежені через фізичний брак прикордонної інфраструктури та постійні ракетні удари по залізничних об'єктах. Також існують технічні відмінності в ширині колії між Україною та сусідніми країнами ЄС, що вимагає перевантаження товару або використання спеціальних вагонів, сповільнюючи процес.

Використання альтернативних маршрутів, таких як "смуги солідарності" (автомобільний та залізничний транспорт через ЄС), значно збільшило час доставки та фінансові витрати на логістику, що призводить до зниження закупівельних цін для виробників.

До того ж темпи зростання виробництва зерна перевищують темпи будівництва нових елеваторів. Багато існуючих об'єктів застарілі та не можуть забезпечити належну якість зберігання, що створює ризики втрати врожаю, особливо в умовах ускладненого експорту. Фермери та зернотрейдери неохоче беруть на себе логістичні ризики, пов'язані з воєнними діями, що ускладнює укладання контрактів та здорожує страхування вантажів. До того ж іноді виникають проблеми з нормативними актами, наприклад, реєстрацією податкових накладних, що створює додаткові затримки в ланцюгу постачання.

Логістичні проблеми виробників зерна під час воєнного стану включають блокування портів, руйнування інфраструктури, обмеження експорту суходелом через перевантаженість кордонів та залізниць, підвищені ризики обстрілів, дефіцит пального й техніки, а також подорожчання транспортування, що змушує шукати альтернативні шляхи, як Дунайські порти та європейські коридори, але це збільшує витрати та ускладнює доступ до ринків.

Основні логістичними викликами для виробників зерна варто вважати блокування морських портів (до підписання зернових угод), що призвело до накопичення зерна та падіння цін в Україні; пошкодження залізничних колій, мостів, елеваторів та складів, що значно ускладнює транспортування; перевантаження західних кордонів, оскільки пункти пропуску на кордонах з Європейським Союзом не готові до такого навантаження, що призводить до довгих черг та затримок; ускладнення логістики через обмеження на виїзд чоловіків-водіїв та загальний дефіцит пального; альтернативні маршрути (Дунай, Європа) дорожчі за традиційні морські; ризики ракетних обстрілів та мінних полів знижують безпеку руху транспорту.

Як шляхи вирішення такої складної ситуації та адаптування до неї необхідно вжити заходи щодо збільшення потужностей портів Рені, Ізмаїл, Усть-Дунайськ; створення нових маршрутів через Польщу, Румунію, Словаччину; спрощення митних процедур для аграрної продукції; будівництво нових та модернізація існуючих елеваторів, часто на прикордонних територіях; державна підтримка для експортерів та логістичних компаній.

Для покращення логістики продажу зерна потрібно оптимізувати управління запасами, впроваджувати сучасні технології (відстеження, автоматизація), розвивати інфраструктуру (елеватори, транспорт), співпрацювати з надійними логістичними партнерами та фокусуватися на "сім правилах логістики": правильний товар, якість, кількість, час, місце, клієнт та вартість.

Необхідним є використання систем управління складом (WMS), планування ресурсів підприємства (ERP) та GPS-трекінгу для моніторингу руху зерна в реальному часі; проведення аналізу та прогнозування ринкових тенденцій для точного планування поставок і мінімізації надлишків чи дефіциту; запровадження автоматизація процесів на елеваторах та вантажно-розвантажувальних робіт для прискорення операцій; розвиток елеваторів, які забезпечують належне зберігання (сушіння, охолодження) та швидке завантаження та розвантаження (сучасні норії, вагові); використання програмного забезпечення для побудови найефективніших маршрутів

транспортування (автомобільний, залізничний, річковий транспорт); укладання довгострокових контрактів з надійними транспортними компаніями для стабільності та зниження вартості; розміщення складів та елеваторів поблизу основних центрів споживання або портів для скорочення транспортних витрат.

В сільськогосподарських підприємствах необхідним є запровадження контролю якості продукції шляхом регулярного моніторингу якості зерна під час зберігання для запобігання втратам, що підвищує його цінність при продажу; проведення регулярних тренінгів та семінарів для інженерно-технічного персоналу та логістів для швидкого вирішення проблем. Важливою також є інтеграція всіх відділів завдяки тісній співпраці між виробництвом, збутом, закупівлями та логістикою для узгодженості всіх процесів.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Виробництво продукції у будь-якій галузі народного господарства відбувається за рахунок тісної та ритмічної взаємодії групи факторів, до яких відносять трудовий персонал підприємства, предмети та засоби праці. Власне виробництво продукції, різноманітних товарів та надання певного виду послуг здійснюється безпосередньо працівниками підприємства за рахунок використання ними наявних засобів виробництва. В результаті здійснення такої діяльності підприємство отримує певний результат, який відображає власне ефект виробництва. Звісно, що у випадку не раціонального використання наявних ресурсів, такий ефект матиме негативне значення та не свідчитиме про ефективність самого процесу виробництва продукції, товарів чи надання послуг.

Визначення та застосування показників ефективності на підприємстві є важливою функцією для проведення відповідних аналітичних дій з метою прийняття адекватних управлінських рішень. Власне тому при здійсненні процесу господарської діяльності варто диференціювати ефективність за різними ознаками, оскільки кожна з цих ознак має певне аналітичне значення і чинить різний вплив на управління виробничим процесом.

Ефективність виробництва в аграрному секторі в найбільшій мірі залежить від таких чинників як раціональне та постійне скорочення витрат на виробництво продукції, товарів та послуг, обсяг виробленої продукції та співставлення його щодо споживчих потреб щодо асортименту, параметрів та критеріїв якості. При розрахунку усіх показників, які відображають ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств, їх потрібно диференціювати на дві категорії. Перша категорія повинна відображати показники, які оцінюють користь виробленої продукції для споживачів, тобто так званий споживчий ефект, а друга – враховувати власне ефективність виробництва цієї продукції для самого підприємства.

На теренах Львівської області значна частка трудового потенціалу зайнята в сфері аграрного виробництва. Поряд з досить крупними за розмірами сільськогосподарськими підприємствами (агрохолдингами, агрокорпораціями,

групами компаній, об'єднаних і приватні підприємства) на території області діє значна кількість фермерських господарств, оформлених на правах юридичних осіб.

Оскільки територія області частково знаходиться в межах передгірської та гірської зони Карпат, це накладає певний відбиток на способи та види ведення сільськогосподарської діяльності, що викликано своєрідною обмеженістю земельних ресурсів.

Чисельність сільськогосподарських підприємств досить серйозно відрізняється в розрізі окремих адміністративних районів Львівщини. Насамперед, варто відзначити, що в структурі сільськогосподарських підприємств області левову частку (89,8 %) складають фермерські господарства, причому відчутних структурних розбіжностей в розрізі окремих районів не спостерігається.

Рослинництво забезпечує понад дві третини всієї валової продукції сільського господарства області. Воно визначає спеціалізацію регіону та використання земельних ресурсів. Вирощування основних продовольчих культур, зокрема картоплі, овочів, зерна та цукрового буряка, безпосередньо впливає на забезпечення потреб населення області та України в цілому. Продукція рослинництва (зерно, кукурудза, олійні культури, цукровий буряк) є критично важливою сировиною для харчової (хлібопекарської, цукрової, олійної), переробної та комбікормової галузей промисловості. Галузь забезпечує кормову базу для розвитку тваринництва через вирощування зернових та кормових культур. Вирощування таких культур, як ріпак, соя та зернові, має значний експортний потенціал, залучаючи валютні надходження в регіон. Отже, рослинництво є не просто частиною аграрного сектору, а його стрижневим елементом, що забезпечує стабільність, розвиток суміжних галузей та економічний добробут Львівщини.

За останні 15 років в сільському господарстві Львівщини спостерігаються досить суттєві зміни як у обсягах виробленої продукції сільськогосподарськими підприємствами, так і у структурі аграрної продукції. Варто відмітити суттєве зростання вартості валової продукції сільського господарства в постійних цінах

2021 року. Зокрема виробництво продукції загалом збільшилось у відносному вимірі в 3,4 разів, в тому числі рослинництва – у 3,9 разів, тваринництва – в 2,5 разів. В структурі продукції сільського господарства продукція рослинництва займає левову частку (75,9 %), причому суттєві структурні зрушення відбулись в період 2010-2015 р.р., оскільки в останні десять років частка стабільно знаходиться на рівні 75-77 %.

Прикордонне розташування області сприяє експорту продукції до Європи, що робить вирощування експортно-орієнтованих культур більш привабливим. Таким чином, структура посівів на Львівщині є динамічною і визначається поєднанням традиційного досвіду, природних умов та швидкою адаптацією до сучасних економічних викликів та потреб ринку.

Власне потреба в адаптації до нових умов господарювання та до динамічних змін кон'юктури аграрного ринку є причиною кардинальних змін в структурі посівних площ виробників сільськогосподарської продукції області за останні 9 років. Зернові та зернобобові культури вже не є домінуючою часткою в структурі посівів сільськогосподарських культур, хоча й займають в останні роки лідируюче становище. Серйозного розширення зазнали площі технічних, зокрема олійних культур, частка яких в останні роки зросла майже удвічі. Основною причиною такої ситуації є те, що такі культури більше орієнтовані на експорт та наявність на території області спеціалізованих переробних підприємств, що значно полегшує можливість та підвищує прибутковість реалізації вирощеної продукції. Разом з тим варто відзначити постійне скорочення площ під кормовими культурами як в абсолютному, так і відносному вимірі, що негативно позначається на розвитку тваринницької галузі.

Розширення площ посівів основних товарних культур в сільськогосподарських підприємствах суттєво збільшило обсяги виробництва продукції рослинництва в динаміці. Сільськогосподарські підприємства Львівської області активно нарощують виробництво продукції рослинництва, що підтверджується як кількісними показниками (обсяги та посівні площі), так і часткою у загальному агросекторі. Однак, як і в будь-якій галузі,

спостерігаються коливання від року до року, залежно від погодних умов та інших факторів.

За останні три роки суттєво підвищився рівень врожайності культур, що вирощуються в сільськогосподарських підприємствах Львівської області. Найбільше зростання спостерігається по групі зернових та зернобобових культур (більше ніж в 3 рази), а також по сої (майже у 2,5 разів). За рештою культур підвищення врожайності також є суттєвим і відносний приріст перевищує 50 %.

Підвищення врожайності за рахунок внесення добрив досягається правильним поєднанням мінеральних (азот, фосфор, калій) та органічних (гній, компост, біогумус) добрив, які забезпечують рослини необхідними поживними речовинами, покращують структуру ґрунту та стимулюють його біологічну активність, а застосування інноваційних біологічних добрив та правильних технологій (стрічкове внесення, позакореневі підживлення) допомагає досягти значного приросту врожаю. Ключовим є врахування потреб конкретної культури, типу ґрунту та стадії розвитку рослини для уникнення надмірного внесення, що може знизити врожайність, і дотримання сівозмін.

В результаті впровадження інноваційно-інвестиційного шляху можна досягти суттєвого зростання прибутків за рахунок збільшення врожайності та зниження витрат; збільшення обсягів виробництва та експорту аграрної продукції; створення нових робочих місць та підвищення кваліфікації персоналу; посилення продовольчої безпеки країни.

В сільськогосподарських підприємствах необхідним є запровадження контролю якості продукції шляхом регулярного моніторингу якості зерна під час зберігання для запобігання втратам, що підвищує його цінність при продажу; проведення регулярних тренінгів та семінарів для інженерно-технічного персоналу та логістів для швидкого вирішення проблем. Важливою також є інтеграція всіх відділів завдяки тісній співпраці між виробництвом, збутом, закупівлями та логістикою для узгодженості всіх процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко В.І. Регіональні аспекти економічної ефективності сільськогосподарського виробництва / В.І. Бойко //Агроінком. 2017. №9-10. С.15-18.
2. Вакуленко В.Л. Шляхи підвищення економічної ефективності інтенсифікації виробництва продукції рослинництва повоєнного часу. Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут». 2022. №24. С.25-30.
3. Вороний І., Батюк Р. Еколого-економічна модель оптимізаційної сталого розвитку регіону// Наук. вісник ЛНУ ВМ та БТ ім. С.З. Гжицького: Економічні науки. – Львів, 2025. – Т. 27. – №105 .- С. 29 -34.
4. Вороний І.В., Коляса А.Р. Перспективи розвитку сільських територій на сучасному етапі в Україні. Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств. Проблематика 2025 «Сільськогосподарські підприємства України в умовах сучасних викликів»: матеріали XIV міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції, ЛНУВМБ ім. С.З. Гжицького, Дубляни, 11-12 червня 2025 р. Львів.2025.С.28-31
5. Вороний І., Ситник Т., Іваницький І. Вплив міграційних процесів на економічний розвиток під час дії воєнного стану в Україні// Наук. вісник ЛНУ ВМ та БТ ім. С.З. Гжицького: Економічні науки. – Львів, 2025. – Т. 27. – №105 .- С. 21 -28.
6. Данильчак Н.Ю. Аналіз економічної ефективності виробництва продукції рослинництва у сільськогосподарському підприємстві. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/1398>.
7. Добровольська О.В. Економічний механізм регулювання економічної ефективності аграрних підприємств / О.В. Добровольська //Агросвіт. 2017. №17 .С.13-15.
8. Довжик О.О. Аналіз особливостей ціноутворення в Україні та еквівалентність міжгалузевого товарообміну. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Вип. 15. С. 61–66.

9. Дучинська Н.І., Бондаренко Н.М., Лядова К.А. Ефективність сільськогосподарського виробництва: сутність та шляхи підвищення. URL: <http://vestnikdnu.com.ua/archive/201372/duchinska.html>.

10. Економіка використання мінеральних добрив в сільському господарстві. Пропозиція. 2017. URL: <https://propozitsiya.com/ua/ekonomikavykorystannya-mineralnyh-dobryv-v-silskomu-gospodarstvi>

11. Жибак М.М., Федуняк І.О. Основні напрями підвищення ефективності функціонування аграрних формувань з виробництва продукції рослинництва. Ефективна економіка. 2019. №5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2019/8.pdf

12. Забуранна Л. Економічна ефективність виробництва зерна та шляхи її підвищення в сільськогосподарських підприємствах. URL: http://eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/14_03_55-61.pdf

13. Забедюк М.С. Стратегія диверсифікації як шлях підвищення ефективності діяльності підприємства. Економічний форум. 2020. № 1(2). С. 87–92.

14. Ільчук М.М., Коновал І.А., Водніцький М.В. Стабілізація ринку зерна в Україні в повоєнний період. Біоекономіка і аграрний бізнес. 2022. №13(1), С. 14–24. DOI: [http://dx.doi.org/10.31548/bioeconomy13\(1\).2022](http://dx.doi.org/10.31548/bioeconomy13(1).2022)

15. Кадирус І. Г., Донських А. С., Терещенко В. А. Формування стратегії розвитку аграрного підприємства. Ефективна економіка. № 7. 2020. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2020/66.pdf

16. Кернасюк Ю. Рентабельність агробізнесу. URL: <http://agrobusiness.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/14820-rentabelnist-ahrobiznesu.html>

17. Козлова І. М., Велика О.Ю., Козлов Н.В. Особливості стратегічного розвитку підприємств в умовах воєнного стану. Бізнес Інформ. 2023. № 5. С. 134–140.

18. Кононенко Ж.А., Дігтяр Н.С. Інтенсифікація як складова економічної ефективності використання землі. Ефективна економіка. 2017. №4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5535>

19. Концеба С.М., Підлубна О.Д. Економічна ефективність виробництва продукції олійних культур у сільськогосподарських підприємствах. Економіка АПК. 2012. №2. С. 33-37.

20. Корнієнко В.С. Особливості аналізу зернових культур. Вісник СНТ ННІ бізнесу і менеджменту ХНТУСГ. 2018. Випуск №1. С. 71-74

21. Крижан Я.В., Запірченко Л.Д. Підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва. Напрями економічного зростання та інноваційного розвитку підприємств: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. студ., аспірантів та молодих учених, 12 квіт. 2019 р. Кропивницький, 2019. С. 58-60.

22. Кузьменко О. А. Методичні підходи до визначення економічної ефективності виробництва в сільському господарстві. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2021. Випуск 38. С. 63-67.

23. Кулиняк І.Я., Базарко С.В. Оцінювання та підвищення ефективності маркетингової діяльності підприємств. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка». 2017. №2(8). С. 94-100.

24. Кушнір М., Коляса А. Розвиток біоекономіки в умовах глобальних викликів. Тези доп. студ.конф. ф-ту управління, економіки та права. Львів.ЛНУВМБ ім. С.З.Гжицького. 2025. С.456-458

25. Макаренко П.М., Чіп Л.О. Показники оцінки економічної ефективності аграрних підприємств / П.М. Макаренко, Л.О. Чіп //Агросвіт.2018. №24.С.35-39.

26. Малік М.Й. Економічні засади аграрних перетворень / М.Й. Малік // Економіка АПК. 2019. №8. С.20-25.

27. Марченко В.М., Місяйло О.В. Напрями підвищення економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств. Східна Європа: Економіка, бізнес та управління. 2020. Випуск 2 (25). С.246-251.

28. Матросова Л.М. Проблеми розвитку агропромислового комплексу України як напрям підвищення конкурентоспроможності економіки. Економіка та управління національним господарством. 2020. №42. С. 83–90

29. Мірошник Р., Баглай І. Проблеми ринку зернових культур в Україні та шляхи їх вирішення. Економіка та суспільство. 2022. №(39). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-24>

30. Нечепурний Н.В. Теоретичні аспекти сутності економічного стану сільськогосподарського підприємства / Н.В. Нечепурний //Економіка АПК. 2019. №6 . С.77-83.

31. Основи формування та функціонування аграрного ринку: Навч.посібник / За ред. І.М.Брюховецького. Суми. 2017. –288 С.

32. Покропивний С.Ф., Колот В.М. Підприємство: Стратегія, організація, ефективність: Навч. пос. – К.: КНЕУ. 2018. 352С.

33. Поліщук О.А. Теоретико-методологічні основи економічної ефективності сільськогосподарських підприємств / О.А. Поліщук //Економіка АПК.2016.№8 .С.109-113.

34. Павлова Г.Є., Приходько І.П., Своднін І.М. Ефективність виробництва продукції рослинництва як фактор забезпечення економічної безпеки сільськогосподарського підприємства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. Випуск 15, частина 2. С. 60-63

35. Приходько І.П., Приходько І.П., Федатков Д.І. Вплив показників діяльності аграрного підприємства на його економічну безпеку. Економіка та суспільство. 2016. № 5.: <http://www.economyandsociety.in.ua>

36. Проблеми експорту зерна через ЄС та потужностей зберігання в Україні. Головний елеваторний сайт країни. 2022. URL: <https://elevatorist.com/blog/read/761-eksport-cherez-suhoputni-shlyahi-do-yesmojlivosti>

37. Сільське господарство Львівської області. 2024.Статистичний збірник (за редакцією Л. Сотнікової). Львів. Головне управління статистики у Львівській області.2025.89 С.

38. Сокіл О.Г. Дослідження впливу чинників на економічну ефективність сільськогосподарських підприємств / О.Г. Сокіл //Агросвіт. 2018.№1. С.21-25.

39. Сокіл О.Г. Методичні засади проведення моніторингу економічної ефективності сільськогосподарських підприємств / О.Г. Сокіл //Агросвіт. 2019. №3 .С.45-48.

40. Ткачук В.А. Підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва в реформованих підприємствах / В.А. Ткачук // Економіка АПК. 2017. №4. С.66-69

41. Урядовий портал. Мінагрополітики залучає міжнародну підтримку для вирішення потреб агровиробників. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minahropolityky-zaluchaie-mizhnarodnu-pidtrymku-dlia-vyrishennia-potreb>

42. Чіп Л.О. Поняття економічної ефективності аграрних підприємств у ринкових умовах господарювання / Л.О. Чіп //Агросвіт.-2018.-№10 .- С.45-48.

43.Чіп Л.О. Проблеми підвищення економічної ефективності аграрних підприємств / Л.О. Чіп //Агросвіт.-2018.-№11 .-С.25-28.

44. Федуняк І.О. Наукові засади організації і ефективного виробництва продукції рослинництва на інноваційній основі. Економічний простір. 2017. №117. С. 129-139 URL: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/bitstream/123456789/526/1/Feduniak.pdf>

45. Хорошун В. В., Качуровський Д. В. Системний підхід до оцінки ефективності прийняття маркетингових рішень у сучасних умовах діяльності 74 підприємства. Науковий вісник Ужгородського державного університету. 2017. №12. Ч.2. С. 144-148.

46. Шиян Б. В. Економічна ефективність виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах. Участь молоді у розбудові агропромислового комплексу України : збірник тез наук.-теорет. 36-ї студентської конф. (м. Миколаїв, 20-22 березня 2024 р.). Миколаїв : МНАУ, 2024. С. 55-58.

47. Як вплинула війна на посівну, пальне, експорт, продбезпеку та елеваторну інфраструктуру АПК. Гаряча агрополітика. 2022. URL: <https://agropolit.com/blog/502-yak-vplinula-viyna-na-posivnu-palne-eksportprodbezpeku-ta-elevatornu-infrastrukturu-apk>

48. Kolodiichuk V.A., Tofan I.M., Kolodiichuk I.A., Voronyj I.V. (2023). Perspectives of farm development under the war conditions in Ukraine. European Journal of Business Science and Technology, 2024 (vol.10), pp.82-96. [in Czech Republic] Retrieved from https://www.ejobsat.cz/artkey/ejo-202401-0001_perspectives-of-farm-development-under-the-war-conditions-in-ukraine.php DOI: <https://doi.org/10.11118/ejobsat.2024.004>